הלכה · משנה תורה · מפרשים · כסף משנה · ספר נזיקין

כסף משנה על משנה תורה, הלכות רוצח ושמירת נפש

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסף משנה על משנה תורה, הלכות רוצח ושמירת נפש

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסף-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-רוצח-ושמירת-נפש/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 6
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ו 6
הלכה ח 7
הלכה ט 7
הלכה י 7
הלכה יב 7
הלכה יג 8
הלכה יד 8
הלכה טו 8
פרק ב 8
הלכה א 8
הלכה ב 8
הלכה ד 9
הלכה ה 9
הלכה ו 9
הלכה ח 9
הלכה ט 10
הלכה י 10
הלכה יא 10
הלכה יב 10
הלכה טז 10
פרק ג 11
הלכה א 11
הלכה ב 11
הלכה ד 11
הלכה ה 11
הלכה ז 11
הלכה ח 11
הלכה ט 11
הלכה י 12
הלכה יא 12
הלכה יב 12
הלכה יג 12
פרק ד 12
הלכה א 12
הלכה ב 13
הלכה ג 13
הלכה ד 14
הלכה ה 14
הלכה ו 14
הלכה ז 14
הלכה ח 15
הלכה י 15
הלכה יא 15
הלכה יב 16
פרק ה 16
הלכה א 16
הלכה ב 16
הלכה ג 16
הלכה ד 17
הלכה ה 18
הלכה ז 18
הלכה ח 18
הלכה ט 18
הלכה י 18
הלכה יא 19
הלכה יב 19

הלכה יד 19
פרק ו 20
הלכה א 20
הלכה ה 20
הלכה ו 20
הלכה ח 21
הלכה י 21
הלכה יא 21
הלכה יב 22
הלכה יג 22
הלכה יד 23
הלכה טו 23
פרק ז 23
הלכה א 23
הלכה ב 24
הלכה ג 24
הלכה ד 24
הלכה ה 24
הלכה ו 24
הלכה ז 24
הלכה ח 24
הלכה ט 24
הלכה י 24
הלכה יא 25
הלכה יב 25
הלכה יג 25
הלכה יד 25
הלכה טו 25
פרק ח 25
הלכה א 25
הלכה ג 26
הלכה ד 26
הלכה ה 26
הלכה ו 26
הלכה ז 26
הלכה ח 26
הלכה ט 27
הלכה י 27
הלכה יא 27
פרק ט 27
הלכה א 27
הלכה ב 28
הלכה ג 28
הלכה ד 29
הלכה ה 29
הלכה ו 30
הלכה ח 30
הלכה ט 30
הלכה י 31
הלכה יב 31
הלכה יג 32
הלכה טז 32
הלכה יז 33
פרק י 33
הלכה א 33
הלכה ב 33
הלכה ג 33
הלכה ד 34
הלכה ה 34
הלכה ו 34
הלכה ז 35
הלכה ח 35
הלכה ט 35
הלכה י 35

פרק יא 35
הלכה א 35
הלכה ב 36
הלכה ג 36
הלכה ד 37
הלכה ה 37
הלכה ו 37
הלכה ז 37
הלכה ח 37
הלכה ט 38
הלכה י 38
הלכה יא 38
הלכה יב 38
הלכה יג 38
הלכה יד 38
הלכה טו 38
הלכה טז 39
פרק יב 39
הלכה א 39
הלכה ב 39
הלכה ג 39
הלכה ד 39
הלכה ה 39
הלכה ו 40
הלכה ח 40
הלכה ט 40
הלכה י 40
הלכה יא 40
הלכה יד 40
הלכה טו 41
פרק יג 41
הלכה א 41
הלכה ב 41
הלכה ד 41
הלכה ה 41
הלכה ו 41
הלכה ז 41
הלכה ח 41
הלכה ט 41
הלכה יא 43
הלכה יב 43
הלכה יג 43
הלכה יד 43

פרק א

הלכה א

כל הורג נפש וכו'. ומ"ש מיתתו בסייף. בפרק אלו הנשרפין (דף ע"ו:) במתני' מני רוצח בהדי נהרגין.

ומ"ש שנאמר נקום ינקם מפי השמועה למדו שזו מיתת סייף. בפרק ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ב ע"ב).

ומ"ש בין שהרג חבירו בברזל בין ששרפו באש מיתתו בסייף. הכי משמע במתני' פרק אלו הן הנשרפין ובסיפרי פרשת מסעי על פסוק ואם באבן יד הכהו:

הלכה ב

מצוה ביד גואל הדם וכו' שנאמר גואל הדם הוא ימית את הרוצח. בפ' נגמר הדין (דף מ"ה:) ובספרי פן ירדוף גואל הדם מצוה ביד גואל הדם לרדוף.

ומ"ש וכל הראוי לירושה הוא גואל הדם. . לא רצה גואל הדם וכו' ב"ד ממיתין את הרוצח בסייף. פ' נגמר הדין מצוה בגואל הדם ומנין שאם אין לו גואל שב"ד מעמידין לו גואל שנאמר בפגעו בו מכל מקום:

הלכה ג

האב שהרג את בנו וכו'. בסוף פ' אלו הן הגולין (מכות דף י"ב).

ומ"ש ואחד הזכר ואחד הנקבה בגאולת הדם:

הלכה ד

ומוזהרים ב"ד שלא ליקח כופר מן הרוצח וכו' ואפי' רצה גואל הדם לפטרו. (בכתובות פ"ג) (דף ל"ז:):

הלכה ה

רוצח שהרג בזדון אין ממיתין אותו העדים ולא הרואין אותו עד שיבוא לבית דין וכו'. בפרק אלו הן הגולין (מכות דף י"ב) ועוד תניא בסיפרי לפי שהוא אומר ורצח גואל הדם שומע אני יהרגנו בינו לבין עצמו תלמוד לומר ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה.

ומ"ש והוא הדין לכל חייבי מיתות בית דין. שם יכול יהרוג אותו משהרג ומשנאף תלמוד לומר ולא ימות הרוצח עד עמדו וכו':

הלכה ו

ומ"ש אבל הרודף אחר חבירו להרגו וכו'. שם ובפ' בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע"ב:) במשנה.

ומ"ש ואפילו היה הרודף קטן. פרק בן סורר ומורה אמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו קסבר רודף א"צ התראה לא שנא גדול ולא שנא קטן:

הלכה ח

(ז-ח) **ומ"ש ואם יכולין להצילו באבר מאיברי הרודף וכו'**. בסוף פ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ט) ובריש פ' המניח (בבא קמא דף כ"ח) ובס"פ בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע"ד). **ומ"ש אע"פ שלא הרג**. אין לשון אע"פ נוח לי דאדרבא מפני שלא הרג עדיין הוא שהורגין כדי שלא יהרגנו דאילו כבר הרגו אינם רשאין להורגו וצ"ל דה"ק כיון שלא הרג לא היה ראוי להורגו ואע"פ כן הורגין אותו כדי להציל את הנרדף.
ומ"ש שנאמר וקצותה את כפה וכו' ואחד כל דבר שיש בו סכנת נפשות וכו'. בסיפרי:

הלכה ט

ומ"ש לפיכך הורו חכמים שהאשה שהיא מקשה וכו'. בספ"ז דאהלות האשה שהיא מקשה לילד מחתכים את הולד במעיה ומוציאין אותו איבריו איברים שחייה קודמין לחייו יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ובפ' בן סורר (סנהדרין דף ע"ב) אהא דאמר רב קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו איתיביה יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש שאני התם דמשמיא קא רדפי לה וזהו שכתב רבינו וזהו טבעו של עולם:

הלכה י

אחד הרודף אחר חבירו להרגו וכו'. משנה בס"פ בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע"ב:) אלו הם שמצילים אותם בנפשם הרודף אחר חבירו להרגו או אחר הזכור או אחר נערה המאורסה אבל הרודף אחר הבהמה והמחלל את השבת והעובד ע"ז אין מצילים אותם בנפשם ויליף בגמרא מקרא דלכל עריות בין חייבי מיתות בין חייבי כריתות מצילין אותם בנפשם:

הלכה יב

רדף אחר ערוה ותפסה ושכב עמה והערה וכו'. שם (דף ע"ג) אחד הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכור ואחר נערה מאורסה וכו' מצילין אותם בנפשו וכו' נעבדה בה עבירה אין מצילין אותן בנפשו זה הולך על השורש שקדם שמחוייבי מיתות שעברו ועשו אין ממיתין אותם עד שיגמר דינם בב"ד וזה כיון שהערה כבר עשה העבירה:
רדף אחר ערוה וכו'. בס"פ בן סורר ומורה פלוגתא דרבי יהודה ורבנן ופסק כרבנן ודבר פשוט הוא שמ"ש באיבריו ה"ק ומונעים אותו בחתיכת איבריו מלבעול:

הלכה יג

כל היכול להציל באבר מאיבריו וכו'. שם (דף ע"ד) ר' יונתן בן שאול אומר רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו ויכול להצילו באחד מאיבריו ולא הציל כלומר ולא הצילו אלא בנפשו נהרג עליו ומשמע לרבינו דאי אפשר לומר שב"ד ממיתין אותו שמאחר שלא נתכוון אלא להציל לא שייך ביה התראה ולא נקט ר' יונתן בן שאול נהרג עליו אלא לומר שהוא חייב מיתה לשמים:

הלכה יד

כל היכול להציל ולא הציל וכו'. בס"פ בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע"ג) מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטים באים עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבידת גופו מנין ת"ל והשבותו לו אי מהתם ה"א ה"מ בנפשיה אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל. וכתב הרא"ש והניצול חייב לפרוע למציל מה שהוציא דאין אדם חייב להציל נפש חבירו בממונו היכא דאית ליה ממונא לניצול וכתב הגהות מיימון עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפי' להכניס עצמו בספק סכנה חייב עכ"ל. ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי הוא ספק:

הלכה טו

הרואה רודף אחר חבירו להרגו וכו'. .

פרק ב

הלכה א

כל ההורג חבירו בידו וכו' כגון שהכהו בסייף או באבן הממיתה או שחנקו וכו'. בסיפרי:

הלכה ב

ומ"ש אבל השוכר הורג להרוג את חבירו או ששלח עבדיו והרגוהו. בפרק האיש מקדש (קידושין דף מ"ג) האומר לשלוחו צא הרוג את הנפש הוא חייב ושולחו פטור ואע"ג דמסיים בה שמאי הזקן אומר שולחו חייב פסק כת"ק ועוד דבחד לישנא אמרינן דמאי חייב בדיני שמים ודינא רבא ודינא זוטא איכא בינייהו.

ומ"ש או שכפתו והניחו לפני הארי וכו'. פרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ז) אמר רבא כפתו לפני ארי פטור.

ומ"ש וכן ההורג את עצמו ומנין שכן הוא הדין שנאמר שופך דם האדם וכו':

הלכה ד

וכל אלו הרצחנים וכיוצא בהם שאינם מחוייבים מיתת ב"ד אם רצה מלך ישראל ישתדל להורגם בדין המלכות וכו'. . **וכן אם ראו ב"ד להרגם וכו'**. בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ו) ב"ד מכין ועונשים שלא מן התורה וכו' ומעשה באחד שרכב על הסוס בשבת בימי יוונים [והביאוהו לב"ד] וסקלוהו כך היא הגירסא האמיתית וכן כתבה רבינו בפכ"ד מהל' סנהדרין ולא כגירסא דספרים דידן ופירש"י שהשעה צריכה לכך שהיו פרוצים בעבירות שהיו רואים לחצן של ישראל שהיוונים גוזרים עליהם גזרות והוי מצות בזויות בעיניהם:

הלכה ה

הרי שלא הרגם המלך ולא היתה השעה צריכה לכך וכו'. .

הלכה ו

אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו וכו' והוא שכלו לו חדשיו. בפרק יוצא דופן (נדה דף מ"ד) שנינו תינוק בן יום אחד ההורגו חייב ובגמרא דכתיב איש כי יכה כל נפש מ"מ ומסיים בה במתני' והרי הוא לאביו ולאמו ולכל קרוביו כחתן שלם ובגמ' למאי הלכתא אמר רב פפא לענין אבילות כמאן דלא כרשב"ג דאמר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי הכא במאי עסקינן דקים ליה שכלו לו חדשיו ועיין במ"ש ה"ה בפי"א מהל' יבום.

ומ"ש בין זכר בין נקיבה:

הלכה ח

(ז-ח) **אחד ההורג את הבריא או את החולה הנוטה למות וכו'**. בפרק בן סורר ומורה (דף ע"ח) ת"ר הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת בין בבת אחת בין בזה אחר זה פטורים ר' יהודה בן בתירא אומר בזה אחר זה האחרון חייב מפני שקירב מיתתו אמר רבא הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור בגוסס בידי שמים שהוא חייב לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם מר מדמי לה לטריפה ומר מדמי ליה לגוסס בידי שמים ופסק רבינו כת"ק ואע"ג דאמרינן התם תני תנא קמיה דרב ששת ואיש כי יכה כל נפש אדם להביא (את) המכה את חבירו וכו' ויש בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב וסתמא כר"י בן בתירא לאו משום דתהוי הלכתא כוותיה אלא לאשמועינן דיחידאה הוא.

ומ"ש וכל אדם בחזקת שלם וההורגו נהרג וכו'. נראה שלמד כן מדתנן בספ"ק דמכות (דף ז') ר"ט ור"ע אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם ומפרש בגמ' דהוו

שיילי לעדים ראיתם טריפה הרג או שלם ומשמע דלית הלכתא כוותייהו דמסיים בה ר"ג אומר אף הם מרבים שופכי דמים בישראל:

הלכה ט

אדם טריפה שהרג את הנפש נהרג וכו' עד אינה עדות. מימרא דרבה בפרק הנשרפים [סנהדרין דף ע"ח]:

הלכה י

אחד ההורג את ישראל וכו'. במכילתא וכי יכה איש את עבדו אף עבדו ושפחתו בכלל שנאמר (והמית איש או אשה) והרי הכתוב מוצאו מכללו להקל עליו שיהא נידון ביום או יומים לכך נאמרה פרשה זו ויליף התם מקרא דבעבד כנעני הכתוב מדבר ואיתיה בספרי כמו שאכתוב בסמוך.

ומה שכתב ואם הרג בשגגה גולה. ברייתא בפרק ב' דמכות (דף ח':):

הלכה יא

ישראל שהרג גר תושב וכו'. במכילתא וכי יזיד איש על רעהו רעהו להוציא את אחרים ומשמע לרבינו דגר תושב בכלל אחרים כמו שהוא לענין גלות כמו שיתבאר. איסי בן עקיבא אומר קודם מתן תורה היינו מוזהרים על שפיכות דמים לאחר מתן תורה שהוחמרו הוקלו באמת אמרו פטור מדיני בשר ודם ודינם מסור לשמים. וזהו שכתב **רבינו אינו נהרג עליו בב"ד** כלומר אבל בדיני שמים חייב.

ומה שכתב ואחד ההורג את עבד אחרים או ההורג את עבדו וכו'. בסיפרי פרשת מסעי על פסוק אם בשנאה יהדפנו משמע דמכה עבד אחרים דינו שוה למכה ישראל.

ומה שכתב שהעבד קבל עליו מצות ונוסף על נחלת ה', בא רבינו ליתן טעם למה חייבים על העבד ולא על גר תושב מפני שהעבד קבל עליו מצות ישראל ונוסף על נחלת ה' שהם ישראל מה שאין כן בגר תושב:

הלכה יב

מה בין עבדו לעבד אחרים וכו' שנאמר לא יוקם כי כספו הוא ומהו יום או יומים. במכילתא:

הלכה טז

(טו-טז) **המוכר עבדו ופסק עמו שישמשנו שלשים יום עד סוף הפרק**. בפרק החובל (בבא קמא דף צ') פלוגתא דתנאי ופסק כר' אליעזר משום דמפרשי אמוראי טעמיה ובמכילתא הא דר"א בשם רבי יצחק בלי שום פלוגתא:

פרק ג

הלכה א

המכה את חבירו בזדון וכו' אומדים דבר שהכהו בו ומקום שהכהו עליו וכו'. בספרי [פ' מסעי]:

הלכה ב

ומ"ש כשם שאומדים החפץ שהכה בו וכו' כך אומדים כח ההכאה. .

הלכה ד

כלי ברזל לא נתנה בו תורה שיעור וכו'. בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו) אמר שמואל מפני מה לא נאמר יד בברזל שהברזל ממית בכל שהוא וכו' וה"מ דברזיה מיברז ופירוש רש"י לא נאמרה יד בברזל כמו שנאמרה באבן יד בכלי עץ יד משמע שיש בה מלא אחיזה דבעינן שיעורא אבל ברזל כתיב ואם בכלי ברזל הכהו. דברזיה מיברז פנוש"ט בלעז אבל הכהו לאורכו דרך הכאה שיעורא בעינן:

הלכה ה

המכה את חבירו בלא כלי והמיתו וכו'. הכי משמע בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ח:) במתניתא דנתכוין להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו וכו' נתכוון להכות את הגדול ולא היה כדי להמית את הגדול:

הלכה ז

וכן הדוחף את חבירו מראש הגג וכו'. .

הלכה ח

אחד המכה את חבירו וכו'. בספרי פרשת מסעי על פסוק ואם באבן אשר ימות בה הכהו:

הלכה ט

הדוחף את חבירו וכו' וכן אם כבש עליו וכו'. משנה וגמרא פרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו:).

ומה שכתב והוא הדין למניח ידו על פי חבירו וחוטמו וכו'. ומה שכתב או שכפתו והניחו בחמה או בצנה עד שמת. מימרא דרבא בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ז).

ומה שכתב או שבנה עליו מקום וכו'. נראה שפירש רבינו שזה בכלל מה שאמרו שם או באיבה לרבות המצמצם או שהוא נלמד מדין הכניסו לבית שיש דאיתיה התם וכתבו

רבינו בסמוך אף על גב דהתם בעינן שהדליק עליו את הנר התם שאני שהיה פתח לביתא דשיישא אבל אם בנה לפני הפתח של ביתא דשיישא אע"ג דלא אדליק ביה שרגא חייב. **ומה שכתב אבל הכופת את חבירו והניחו ברעב עד שמת או שכפתו והניחו במקום שסוף החמה או הצנה לבא שם וכו'**. מימרא דרבא שם:

הלכה י

ומה שכתב או שכפה עליו גיגית או שפרע עליו את המעזיבה. שם אתמר כפה עליו גיגית [וכו' ופירש רש"י] ומת בהבלא או שפרע עליו את המעזיבה והוא ישן ונכנסה שם הצנה פטור שההורג בא לאחר זמן [ע"כ]. ופסק להקל בדיני נפשות ומ"מ יש לתמוה מה בין כפה זה למה שכתב לעיל בסמוך שאם בנה עליו מקום עד שמנע ממנו הרוח שהוא חייב ושמא י"ל שהבונה עליו מקום מכל צדדיו קודם שיסתום הכותל האחרון כבר נתמעט הרוח וכשסתם הכותל הרביעי אז כלה הרוח ונתרבה ההבל שהמיתו ולפיכך חייב משא"כ בשכפה עליו גיגית וצ"ע.

ומה שכתב או שהשיך עליו את הנחש. שם במשנה שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור השיך בו את הנחש ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרין ובגמ' (דף ע"ח) לדברי חכמים ארס נחש מעצמו הוא מקיא לפיכך נחש בסקילה והמכיש פטור ופירש רש"י מעצמו מקיא בנשיפתו וכשהשיכו זה עדיין לא היה בו כדי להמית לפיכך גרמא בעלמא הוא אע"פ שיודע שסופו להקיא מיהו לאו מכחו מיית:

הלכה יא

ומ"ש וכן הדוחף את חבירו בבור וכו'. מימרא דרבא שם (דף ע"ז:):

הלכה יב

הזורק צרור בכותל וכו' וכן אלו שמשחקין בכדור וכו'. מימרא ובריית שם:

הלכה יג

זרק אבן למעלה והלכה וכו'. מימרא דרב פפא שם:

הכופת את חבירו והניחו במקום וכו'. גם זה מימרא דרב פפא שם:

פרק ד

הלכה א

המתכוין להרוג את זה והרג את זה וכו'. בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ט) נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב ור"ש פוטר מאי טעמא דר"ש אמר קרא וארב לו וקם עליו עד שיתכוין לו ורבנן אמרי דבי ר' ינאי פרט לזורק אבן לגו ופירש"י פרט לזורק אבן לגו

לתוך חבורת בני אדם עכו"ם וישראלים אבל נתכוון לישראל זה והרג את חבירו לא אתא קרא למעוטי ואמרינן תו בגמ' בשלמא לרבנן וכו' (ניחא) אלא לר"ש האי ונתת נפש תחת נפש מאי עביד ליה ממון וכדרבי ובתר הכי אמר רבא האי תנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומפקא מדרבנן דתנא דבי חזקיה מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לא חלקת בה בין שוגג למזיד וכו' אף מכה אדם לא תחלוק בו בין שוגג למזיד בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך ירידה לדרך עליה לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון מאי שאין מתכוין אילימא שאין מתכוין כלל היינו שוגג אלא פשיטא שאין מתכוין לזה אלא לזה וכו' שמע מינה לאו בר קטלא הוא ולאו בר ממונא הוא ומשמע קצת דרבא דבתרא הוא סבירא ליה כתנא דבי חזקיה ועוד דגמרא נקיט לה בפ' אלו נערות (כתובות דף ל"ה) לעיקר מהטעם שכתבו התוס' ולפיכך פסק כמותו ומעתה נתיישב מה שהשיג הראב"ד על רבינו למה פסק כר"ש אבל קשה מ"ש הזורק אבן לתוך עדה מישראל וכו' והא שם אליבא דמאן דאמר נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור אמרינן קאי ראובן ושמעון ואמר לחד מינייהו או כסבור ראובן ונמצא שמעון פטור עד שיאמר לפלוני אני מתכוין וא"כ למה כתב רבינו הזורק לתוך עדה מישראל פטור הא בהני גווני דעדיפי מינה פטור לכך נ"ל שפסק כרבנן וטעמא דזורק אבן לגו פטור משום דלא שייך ביה התראה ולאפוקי ממ"ש רש"י בספ"ק דכתובות (דף ט"ו) והיינו דנקט רבינו לתוך עדה מישראל לומר דאפילו כולם ישראלים פטור מטעמא דאמרן ואע"ג דלישנא דנקט רבינו המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור הוי לישנא דר"ש אין בכך כלום דלר"ש הוי מטעם אחר ולדידן הוי מטעמא אחרינא:

הלכה ב

נתכוין להכות את חבירו על מתניו וכו' פטור ממיתת ב"ד. משנה שם.

ומ"ש ואינו גולה וכו'. בר"פ אלו הן הגולין (מכות דף ז':) בבלי דעת פרט למתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לעכו"ם והרג ישראל לנפל והרג בן קיימא.

ומ"ש אבל אם נתכוון להכותו על מתניו וכו' הרי זה נהרג. משנה בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ט):

הלכה ג

המכה את חבירו באבן וכו'. ברייתא בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ח:) אמדוהו למיתה אומדין אותו לחיים אין אומדין אותו למיתה ופירש"י אין אומדין אותו למיתה לומר טעינו באומד ראשון לחייבו שהרי יצא מב"ד זכאי ואמרינן מחמת חולי אחר שבא עליו הכבידה המכה.

ומה שכתב ואם אמדוהו למיתה אוסרין את המכה בבית הסוהר מיד. שם אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה וכי תעלה על דעתך שזה מהלך בשוק וזה נהרג אלא וכו' מלמד שחובשין אותו ופי' רש"י דמשמע לכשיקום ונקה מכלל דעד השתא חבוש הוא והכי איתא במכילתא:

הלכה ד

ומ"ש זה שנאמר בתורה על משענתו אינו שיהלך והוא נשען וכו'. כן תרגם אונקלוס על משענתו על בורייה והכי איתא במכילתא:

הלכה ה

אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר וכו'. משנה שם (דף ע"ח) המכה את חבירו וכו' ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה ולאחר מכאן הכביד ומת חייב ר' נחמיה אמר פטור שרגלים לדבר ופסק רבינו כת"ק אלא שמה שסיים וכתב שרגלים לדבר קשה לי דבמתני' משמע שהם סיום דברי רבי נחמיה וכן פירש"י וצ"ל שרבינו מפרש שסיום דברי ת"ק הם וה"ק שרגלים לדבר שמת מחמת מכה זו שהרי מתחלה אמדוהו למיתה:

הלכה ו

הכוהו עשרה בני אדם וכו'. שם פלוגתא דתנאי ופסק כתנא קמא.

ומ"ש והוא הדין לשנים שדחפוהו וכו'. פשוט הוא מדאמרינן בגמרא דטעמא דת"ק משום דכתיב ואיש כי יכה כל נפש אדם כל נפש עד דאיכא כל נפש.

ומ"ש או שהיו רבים יושבים ויצא חץ מביניהם וכו'. גם זה שם (דף פ'):

הלכה ז

זרקו בו עשרה אבן זה אחר זה וכו'. כך היא הגירסא בספרי רבינו המדוייקים והדין שם (דף ע"ח) ואיש כי יכה כל נפש אדם להביא המכה את חבירו ואין בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב:

רוצח שנגמר דינו וכו'. שם (דף ע"ט:) במשנה רוצח שנתערב באחרים כולם פטורים ר' יהודה אומר כונסין אותם לכיפה ובגמ' מאן אחרים אילימא אחרים כשרים פשיטא ותו בהא לימא רבי יהודה כונסין אותם לכיפה א"ר אבהו אמר שמואל הכא ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינם עסקינן רבנן סברי אין גומרים דינו של אדם שלא בפניו הילכך כלם פטורים ור"י מיפטרינהו לגמרי נמי לא כיון דרוצחים נינהו הילכך כונסין אותם לכיפה ופסק כת"ק.

ומ"ש ואוסרין את כולן. זה ע"פ מ"ש בפרק זה שאוסרין את המכה בבית הסוהר מיד:

הלכה ח

ההורג נפשות ולא היו שם עדים וכו'. משנה שם (דף פ"א:) ההורג נפשות שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ ובגמ' מנא ידעינן אמר רב בעדות מיוחדת ושמואל אמר שלא בהתראה ורב חסדא אמר [אבימי כגון] דאתכחוש בבדיקות ולא בחקירות ומשמע לרבינו דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ומפרש בגמ' דנותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו והדר מאכילין אותו שעורים עד שכריסו מתבקעת. ומפרש רבינו עדות מיוחדת שלא ראו אותו עדים כאחד אלא זה אחר זה ורש"י פירש עדות מיוחדת שנים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה אבל ע"פ עד אחד דבה בעלמא הוא:

הלכה י

האפיקורוסין והם עובדי ע"ז וכו'. בפ"ב דע"ז (דף כ"ו) תני ר' אבהו קמיה דר"י העכו"ם ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אבל האפיקורוסים והמסורות והמומרים מורידין ולא מעלין א"ל אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות את המומר ואת אמרת מורידין סמי מכאן מומר ולישני ליה כאן במומר אוכל נבילות לתיאבון כאן במומר אוכל נבילות להכעיס קסבר אוכל נבילות להכעיס אפיקורוס הוא כלומר והא תנא ליה רישא אתמר מומר פליגי רב אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר להכעיס אפיקורוס הוי וחד אמר אפילו להכעיס נמי מומר אלא איזהו אפיקורוס זה העובד ע"ז ומדברי רבינו נראה שהיה גורס אפיקורוס במקום המסורות אמר מר מורידין אבל לא מעלין השתא אחותי מחתינן אסוקי מבעיא אמר רב יוסף בר חמא וכו' לא נצרכה שאם היתה מעלה בבור מגררה דנקיט ליה עילא ואמר לא תיחות חיותא עלה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו לא נצרכה שאם היתה אבן ע"פ הבור מכסה אמר לעבורי חיותא עליה רבינא אמר שאם היה סולם בבור מסלקו אמר בעינא לאחותי ברי מאיגרא ופי' רש"י שאם היה מעלה בבור עשויה בקרקע ויכול לעלות מגררה והאי לא מעלין דקאמר אין מניחין לעלות קאמר עכ"ל. ורבינו תפס ההיא דרבינא שהיא היותר מצויה ומינה נשמע לשארא:

הלכה יא

ודקדק רבינו לכתוב העכו"ם שאין בינינו וביניהם מלחמה כלומר דהא דתניא בסוף קדושין ובמ"ס טוב שבעכו"ם הרוג היינו בשעת מלחמה וכמ"ש התוספות בשם הירושלמי ובפלוגתא דרב אחא ורבינא פסק כמאן דאמר מומר להכעיס אפיקורוס הוא משום דסברא הוא שכיון שעושה להכעיס אפיקורסות נזרקה בו ועוד דר' אבהו ור"י סברי הכי:

הלכה יב

ומ"ש רבינו בישראל בעל עבירה העומד ברשעו וכו' אבל ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה עבירות להנאת עצמו וכו' מצוה להצילו. איכא למידק דרישא נמי עושה להנאת עצמו הוא דהא רועי בהמה דקה מחמת חמדת ממון הם עושים וי"ל שאע"פ שאלו ואלו עושין לתיאבון רישא עומד ברשעו תמיד וסיפא אינו עומד ברשעו תמיד והתנה בסיפא לתיאבון לאפוקי שאם אוכל נבילות להכעיס אע"פ שאינו עומד ברשעו תמיד הרי הוא בכלל האפיקורוסים כמו שקדם ומצוה להרגו:

פרק ה

הלכה א

כל ההורג בשגגה גולה וכו'. .

הלכה ב

אין הרוצח בשגגה גולה וכו' אפילו שחט בו כל שני הסימנין וכו'. בפרק מי שאחזו (גיטין דף ע':) תניא שחט בו שנים או רוב שנים הרי זה אינו גולה וכו' משום דחיישינן שמא הרוח בלבלתו א"נ הוא קירב מיתתו מאי בינייהו איכא בינייהו דשחטיה בביתא דשיישא ופירכס א"נ דשחטיה בברא ולא פרכס ולמד משם כל מיני רציחה במכל שכן. וכתב הראב"ד נמצא לדבריו מה שאמרו וכו' טעמו שהוא סובר שאם אינו גולה ע"י כך ג"כ אינו נהרג על ידי כך ומשום הכי מקשה לרבינו ממה שאמרו חובשין אותו ולא ידעתי אמאי לא אקשי ליה ממאי דמוקי ההיא דמלמד שחובשין אותו לענין גלות ולי נראה שדעת רבינו שלא אמרו ההיא דשחט בו שנים או רוב שנים אלא לענין גלות בלבד דאם לא כן לינקוט ברייתא אינו נהרג על ידו וכן כתבו שם התוספות דוקא בגלות חיישינן להני טעמי אבל במזיד לעולם חייב ושמא יש שום דרשא גבי גלות כמו שיש חילוק בין גלות למיתה לענין ירידה ועליה וכתבו עוד והא דמשמע באלו נערות כי מוקי ונקה המכה בשוגג דחייב גלות אפילו לא מת לאלתר מיירי בביתא דשיישא וכגון דלא פרכס:

הלכה ג

ישראל שהרג בשגגה את העבד או את גר תושב וכו'. משנה בפ' אלו הן הגולין (מכות דף ח':) הכל גולין ע"י ישראל וישראל גולין על ידיהם חוץ מע"י גר תושב וגר תושב אינו גולה אלא ע"י גר תושב ובגמ' הכל גולין ע"י ישראל לאתויי מאי לאתויי עבד ומשמע דקאי נמי למאי דקתני וישראל גולין על ידיהם ואמרינן תו בגמ' (דף ט') חוץ מע"י גר תושב אלמא גר תושב עכו"ם הוא אימא סיפא גר תושב גולה ע"י גר תושב ל"ק כאן

בגר תושב שהרג גר תושב כאן בגר תושב שהרג ישראל ופירש רש"י חוץ מגר תושב ומשמע דמתרוייהו ממעט ליה דלא הוא גולה ע"י הריגתו אלא נהרג ולא ישראל גולה עליו. ל"ק וכו' גר תושב שהרג גר תושב גולה כדקתני בהדיא ורישא כשהרג את ישראל אינו גולה דלא סגי ליה בגלות עכ"ל. וכתב הראב"ד א"א אין נ"ל כן מן ההלכה וכו'. ולי קשה דמתני' הוא הכל גולין ע"י ישראל וישראל גולין על ידיהם חוץ מע"י גר תושב הרי בהדיא שישראל אינו גולה ע"י גר תושב וכן העבד דינו כישראל כמו שנתבאר בפ' ב' וא"כ אינו גולה ע"י גר תושב וכן קשה על מ"ש שגר תושב שהרג את העבד גולה מאחר שעבד הוא כישראל הרי הוא בכלל מה ששנינו וישראל גולין על ידיהם חוץ מע"י גר תושב. ונ"ל שט"ס יש בכאן וכך צריך להגיה ולכתוב ישראל שהרג בשגגה את העבד גולה וצריך למחוק משם גר תושב ומ"מ מ"ש שהעבד גולה ע"י גר תושב ושגר תושב גולה ע"י העבד אפשר לקיימו מפני שהעבד אינו כישראל גמור אבל צ"ע מנין לרבינו לחלק בכך:

הלכה ד

גר תושב שהרג את ישראל בשגגה וכו'. בסיפרי ולגר ולתושב אי כשם שגולה ע"י ישראל כך ישראל גולה על ידו אמרת אם כשהרגו ישראל פטור ק"ו שלא יגלה אלא אם הרגו ישראל הרג ואם הוא הרג את ישראל נהרג ונ"ל דהכי פירושה מדכתיב לגר ולתושב הייתי שומע שגולה ע"י ישראל וישראל גולה על ידו אבל אי אפשר לומר כן משום דאם כשהרגו ישראל במזיד פטור דוכי יזיד איש על רעהו כתיב ולא עכו"ם ק"ו שלא יגלה על ידו כשהרגו בשגגה הילכך על כרחך לומר דאין ישראל גולה ע"י גר תושב ופטור הוא ולא הוא גולה על ישראל אלא נהרג וכי כתיב לגר ולתושב לענין גר תושב שהרג גר תושב בלבד הוא דכתיב ובפרק אלו הן הגולין (מכות דף ט') רמו קראי אהדדי כתיב לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים וכתיב והיו לכם הערים למקלט לכם ולא לגרים וכו' ל"ק כאן בגר תושב שהרג ישראל כאן בגר תושב שהרג גר תושב ורמינהו לפיכך גר ועכו"ם שהרגו נהרגין קתני גר דומיא דעכו"ם מה עכו"ם ל"ש דקטל בר מיניה ל"ש דקטל דלאו בר מיניה נהרג אף גר ל"ש דקטל בר מיניה לא שנא דקטל לאו בר מיניה נהרג וכו' אמר רבא פרט לאומר מותר א"ל אביי אומר מותר אנוס הוא א"ל שאני אומר קרוב למזיד הוא ופירש"י לפיכך אשבע מצות שנצטוו בני נח קאי וקי"ל אזהרתן זו מיתתן לפיכך גר תושב או עכו"ם שהרגו נהרגין ואפילו בשוגג שאין בני נח צריכים התראה כדאמרינן בסנהדרין ופירש"י באומר מותר [נהרג] דלאו בר גלות הוא.

ומ"ש וכן גר תושב שהרג גר תושב מפני שעלה על דעתו שמותר להרגו ה"ז וכו'. נתבאר בסמוך לרבא דהלכתא כוותיה לגבי אביי ואע"ג דרב חסדא סבר כאביי.
ומ"ש עכו"ם שהרג את העכו"ם בשגגה אין וכו'. נתבאר בסמוך:

הלכה ה

הבן שהרג את אביו וכו'. משנה פ' אלו הן הגולין (מכות דף ח':) האב גולה ע"י בן והבן גולה ע"י האב ובגמרא והא אמרת יצא האב המכה את בנו דגמיר והא אמרת אף ע"ג דגמיר מצוה קא עביד (דכתיב יסר בנך ויניחך וגו') בשוליא דנגרי שוליא דנגרי חיותיה הוא דגמיר אומנותא אחריתי.
ומ"ש אבל אם יסר את בנו כדי ללמדו תורה וכו'. משנה שם (ע"א) ואשר יבא את רעהו ביער מה חטבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב המכה את בנו והרב המכה את תלמידו ושליח ב"ד ומפרש רבינו דשליח בית דין היינו שהכה את בעל דין הנמנע מלבא לב"ד. והראב"ד ז"ל כתב א"א זו לא שמענו מעולם וכו'. ואין לו שמענו השגה:

הלכה ז

בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט וכו'. משנה שם (דף ט' ע"ב) ופירש רש"י בתחלה כלומר תחלת משפט כל הרוצחים ואפילו מזידים ויליף טעמא בסיפרי מוארב לו וגו' ונס אל אחת וגו':

הלכה ח

ומה שכתב כשמשיבין אותו מוסרין לו שני תלמידי חכמים וכו'. משנה ובריייתא שם:

הלכה ט

רוצח בשגגה שהרגו גואל הדם חוץ וכו'. שם (דף י':) אמר רב הונא רוצח שגלה לעיר מקלט ומצאו גואל הדם והרגו פטור קסבר ולו אין משפט מות בגואל הדם הוא דכתיב ופירש"י בגואל הדם הכתוב מדבר וה"ק פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח והשיגו והכהו נפש ולא יתיירא מב"ד כי לו אין משפט מות וסוף המקרא האומר כי לא שונא הוא וגו' מוסב על ראשו פן ירדוף גואל הדם אני אומר לך להכין לו הדרך כי לא שונא הוא לו ולא הרגו מדעת:

הלכה י

נכנס לעיר מקלטו ויצא חוץ לתחום בזדון הרי וכו'. משנה שם (דף י"א:) רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם ר"י הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם רשות ביד כל אדם ר"ע אומר רשות ביד גואל הדם וכל אדם אין חייבים עליו בגמ' (דף י"ב) מ"ט דר"י הגלילי מי כתיב אם רצח ור"ע וכי כתיב ירצח וכו' ת"ר אם יצוא יצא הרוצח אין לי אלא

במזיד בשוגג מנין ת"ל אם יצוא יצא מ"מ והתניא במזיד נהרג בשוגג גולה לא קשיא הא כמאן דאמר אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם הא כמאן דאמר לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם אמר אביי מסתברא כמאן דאמר דברה תורה כלשון בני אדם שלא יהא סופו חמור מתחלתו מה תחלתו במזיד נהרג בשוגג גולה אף סופו במזיד נהרג בשוגג גולה ופירש"י סופו צאתו חוץ לתחום תחלתו הרציחה. ופסק רבינו כר"ע וכאביי דאמר מסתברא כמאן דאמר שאם יצא במזיד נהרג ואם יצא בשוגג אינו נהרג ואע"ג דאיתא התם אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו כמאן לא כר"י הגלילי ולא כר"ע הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר"א אומר עד עמדו לפני העדה למשפט מה ת"ל לפי שנאמר ורצח גואל הדם את הרוצח יכול מיד ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט והיה נראה לפסוק הלכתא כר"א מאחר דרב דרבן של כל בני גולה הוא קאי כוותיה וכדאשכחן בפ' חבית ובשאר דוכתין דפסקינן כרב דפליג אסתם מתני' מ"מ לא חש רבינו להא מכמה טעמים חדא משום דר"א שמותי הוא ועוד דמדחזי' דרבי אייתי במתני' דר"י הגלילי ור"ע ולא אייתי דר"א משמע דלא סבר לה כוותיה כלל ועוד דאביי דבתרא הוא אתי דלא כר"א:

הלכה יא

ומ"ש הרגו בתוך תחום עיר מקלטו וכו'. זה פשוט דאל"כ מאי אהני ליה עיר מקלט:

הלכה יב

המזבח קולט וכו'. שם אמר רב יהודה אמר רב שתי טעיות טעה יואב באותה שעה דכתיב וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח טעה שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו טעה שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס במזבח של שילה אביי אמר בהא נמי מיטעא טעה טעה שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר הוי.
ומ"ש לפיכך ההורג בשגגה וקלטו מזבח והרגו שם ה"ז נהרג עליו וכו':

הלכה יד

וכן מי שקלטו המזבח אין מניחים אותו שם. בד"א במחוייב גלות אבל מי שפחד מן המלך וכו' וברח למזבח ונסמך לו ואפי' היה זר ה"ז ניצל וכו'. יש לתמוה שזו טענה טובה ליואב לומר שלא טעה והיאך אמרו שטעה ועוד שא"כ לא היו יכולין לקחתו משם להמיתו שהרי לא הרג בהתראה לאבנר ועמשא וצ"ע. והתוס' כתבו בס"פ נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ח:) על הא דקאמר מאי [טעמא] קטלתיה לעמשא וא"ת היאך נתחייב יואב במאי דקטליה לעמשא והא בעי התראה ואפי' למ"ד חבר אינו צריך התראה הכא לא היה חבר בדבר זה שהיה חושבו מורד במלכות וה"ל שוגג וי"ל דלא נתחייב אלא

משום הוא גופיה דהוה מורד במלכות עכ"ל. ופשטא דקרא ודשמעתא לא משמע אלא שנהרג מפני שהרג ואפי' לפי דבריהם עדיין הקושיא במקומה עומדת שכיון שלא היה חייב מיתה אלא מדינא דמלכותא המזבח היה קולטו כמה שכתב רבינו ומיהו בהא אפשר לדחוק ולומר דמורד במלכות שאני שאין המזבח קולטו:

פרק ו

הלכה א

שלשה הם ההורגים בלא כוונה וכו'. הקדמה זו הקדים רבינו והיא נלמדת מהדינים שיבואו בפרק זה בסותר כתלו לאשפה שהקרוב לפשיעה והקרוב לאונס אינם גולים ובפרק המניח (בבא קמא דף ל"ב:) גבי הנכנס לחנותו של נגר [שלא ברשות] ונתזה בקעת וטפחה על פניו ומת פטור אמרינן מאי פטור מגלות דלא סגי ליה בגלות משום דה"ל שוגג קרוב למזיד ודן רבינו שהקרוב לאונס אם הרגו גואל הדם נהרג עליו והקרוב למזיד אם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו:

הלכה ה

וכן כל הרצחנים שהרגו בע"א. כתב הראב"ד תימה הוא וכו'. וי"ל דלא בע"א קאמר רבינו אלא היינו בעדות מיוחדת כלומר שהעיד עד אחד היום וחבירו למחר או שראהו אחד אחר האחד וכמ"ש רבינו בפ"ד גבי ההורג נפשות שלא בעדים שכונסין אותו לכיפה ואוקמוה בגמרא בעדות מיוחדת א"נ שהרג בפני עדים בלא התראה או שהוכחשו בבדיקות ולא בחקירות ונראה דלרמוז להא דהוכחשו בבדיקות כתב רבינו וכיוצא בהן ונראה שרבינו כתב מסברא שלא יהיו אלו חמורים מההורג שלא בכוונה שזה נהרג ע"י גואל הדם ואלו לא יהרגו ע"י גואל הדם:

הלכה ו

כיצד הזורק אבן לרה"ר וכו'. משנה פ' אלו הן הגולין (מכות דף ח') הזורק אבן לרה"ר והרג ה"ז גולה ראב"י אומר אם מכשיצאת האבן מידו הוציא הלה את ראשו ה"ז פטור וידוע דהלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי ובגמ' לרה"ר מזיד הוא א"ר שמואל בר יצחק בסותר את כותלו איבעיא ליה לעיוני בסותר את כותלו בלילה בלילה נמי איבעיא ליה לעיוני בסותר את כתלו לאשפה האי אשפה היכי דמי אי שכיחי בה רבים פושע הוא אי לא שכיחי בה רבים אנוס הוא אמר רב פפא לא צריכא אלא באשפה העשויה ליפנות בה בלילה ואינה עשויה ליפנות בה ביום ואיכא דמיקרי ויתיב פושע לא הוי דהא אינה עשויה ליפנות בה ביום אנוס נמי לא הוי דהא איכא דמיקרי ויתיב:

הלכה ח

ומ"ש רבינו ואם אחר שנפלה האבן בא זה וישב ונפלה עליו. פירושו אם כשנעקרה האבן מהכותל קודם שתפול למטה בא זה וישב ונפלה עליו וטעמא דראב"י מפרש בגמ' משום דכתיב ומצא פרט לממציא את עצמו:

הלכה י

השונא שהרג בשגגה וכו'. משנה שם (דף ט':) וכת"ק.

ומ"ש ואיזהו שונא וכו'. פ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ז:).

ומ"ש וכן אם נכנס לקרן זוית וכו'. פ' אלו הן הגולין (מכות דף ז':) ת"ר אם בפתע פרט לקרן זוית בלא איבה פרט לשונא הדפו שדחפו בגופו או השליך עליו להביא ירידה שהוא צורך עלייה בלא צדיה פרט למתכוין לצד זה והלכה לצד אחר ואשר לא צדה פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ד'. ופירש"י פרט לקרן זוית שלשון פתע הוא בסמוך כדמתרגמינן בתכיף. פרט לקרן זוית שאם היה זה יוצא ממבוי זה ונכנס לזה לפנות לימין או לשמאל וסכינו בידו וזה בא כנגדו בקרן זוית ולא ראהו והרגו. שדחפו בגופו בלא מתכוין וכו'. בלא צדיה לשון צידוד שלא נתכוין לצדד לצד ב' ואשר לא צדה שלא נתכוון לזרוק בצדו ובסמוך לו אלא למקום שזרק אבל לא היה יודע שיש שם אדם. פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע וכן לזרוק ארבע וזרק שמונה.

ומ"ש או שעלה על דעתו שמותר להרוג. שם ת"ר בשגגה פרט לאומר מותר שהאומר מותר קרוב למזיד הוא בבלי דעת וכו' פרט למתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לעכו"ם והרג את ישראל. ויש לתמוה על מ"ש רבינו שאם דחפו בגופו אינו גולה דהא משמע בברייתא שכתבתי דגולה ואפשר לומר שרבינו מפרש דפרט דקתני ברישא קאי נמי אסיפא והוי כאילו אמר הדפו פרט לדחפו בגופו כלומר דהדפו משמע שהדפו במתכוין פרט לדחפו בגופו שלא במתכוין. כתב המגיה [מהר"ם פאדווא] צ"ע על מאי דאיתא בברייתא פרט לקרן זוית דבר"פ המניח גבי נזיקין משמע דקרן זוית פטור משום דאנוס הוא ורש"י פירש שם (דף כ"ז:) דנכנס ממבוי למבוי והחזיר פניו ולא ראהו וכענין זה פירש הא דפ' הגולין ורבינו פירש משום דקרוב למזיד הוא ואולי דדעת רבינו משום דדבר הלמד מעניינו הוא בלא איבה הסמוך לו שהוא פרט לשונא דטעמו משום דקרוב למזיד לכן דחק עצמו לפרש גם קרן זוית זה ולא רצה לפרשו כההיא דפרק המניח עכ"ל:

הלכה יא

הנכנס לחצר בעה"ב שלא וכו'. משנה שם (דף ח').

ומ"ש לפיכך הנכנס לחנות הנגר וכו'. פ' המניח (בבא קמא דף ל"ב:) ת"ר הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות וניתזה בקעת וטפחה על פניו ומת פטור ואם נכנס ברשות חייב מאי חייב אמר ר"י בר חנינא חייב בארבעה דברים ופטור מגלות לפי שאין דומה ליער וכו' אמר רבא ק"ו ומה יער וכו' אלא אמר רבא מאי פטור מגלות דלא סגי ליה בגלות והיינו טעמא דר"י בר חנינא משום דהוי שוגג קרוב למזיד וכו' רב פפא משמיה דרבא מתני לה אריש הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות וניתזה בקעת וטפחה לו על פניו ומת פטור אמר ר"י בר חנינא חייב בארבעה דברים ופטור מגלות מאן דמתני לה אסיפא כ"ש אריש ומאן דמתני לה אריש אבל אסיפא כיון דברשות חייב גלות ופסק רבינו כמאן דמתני לה אריש משום דרב פפא משמיה דרבא דבתרא הוא קאמר ליה ועוד דטעמיה דר"י בר חנינא לפי שאינו דומה ליער א"ש כי מתנינן ליה אריש ומאן דמתני לה אסיפא צריך לשבושי ולומר דלא אמר טעמא דלפי שאין דומה ליער אלא טעמא משום דה"ל שוגג קרוב למזיד:

הלכה יב

מי שהיה דולה את החבית וכו'. כל דינים אלו משנה פרק שני דמכות (דף ז') ובגמרא מנא הני מילי אמר שמואל דאמר קרא ויפל עליו וימות עד שיפול דרך נפילה ורבינו ברוחב שכלו נתן טעם לדבר. ודע דבמתניתין תנן היה מושך במעגלה ונפלה עליו והרגתו (פטור) ולא ידעתי למה השמיטו רבינו ומכל מקום נלמד הוא משאר דינים שכתב:

הלכה יג

קצב שהיה מקצב וכו'. שם קצב שהיה מקצב תני חדא לפניו חייב לאחריו פטור ותנא אידך לאחריו חייב לפניו פטור [ותניא אידך בין לפניו בין לאחריו חייב] ותניא אידך בין לפניו בין לאחריו פטור ל"ק כאן בירידה שלפניו כאן בירידה שלאחריו כאן בעליה שלפניו כאן בעליה שלאחריו כאן בירידה שלפניו ושלאחריו כאן בעליה שלפניו ושלאחריו ופירש"י כל דרך עליה פטור וכל דרך ירידה חייב הילכך הא דתניא לפניו חייב לאחריו פטור בירידה שלפניו ועליה שלאחריו השפיל זרועו להרים בכח והרים מכח לפניו בהשפלתו חייב הרג בעליתו לאחריו פטור והא דתניא לאחריו חייב לפניו פטור בעליה לפניו וירידה של אחריו כגון המרים ידו בכח עד שהשפילו דרך אחוריו ממעל לכתפיו וחזר והגביהן להכות לפניו הרג בהשפלתו דרך אחוריו חייב הרג בהגבהתו פטור והא דתניא בין לפניו בין לאחריו חייב בירידה שלפניו או שלאחריו והא דתניא בין לפניו בין לאחריו פטור בעליה שלפניו ושלאחריו:

ומ"ש זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה וכו'. משנה שם:

ומ"ש ואפי' בירידה שהיא צורך עליה. שם ברייתא או השליך עליו להביא ירידה שהיא צורך עליה ופירש"י דמרבה לה לחייב גלות עליה וכן משמע לישנא דברייתא דבהא קאמר להביא ובאינך דמיתניא התם קאמר פרט לזה ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש דלפיטורא מייתי לה ומ"מ צריך ליישב לדעת רבינו הא שכתבתי בסמוך תני חדא לפניו חייב לאחריו פטור ותניא אידך וכו' עד כאן בעליה שלפניו ושלאחריו היאך יתפרש לדעתו וצ"ע:

הלכה יד

ומה שכתב כיצד היה עולה בסולם וכו'. שם בעא מיניה רבי אבהו מר"י היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו ונפלה והרגה מהו כה"ג עליה היא או ירידה היא א"ל כבר נגעת בירידה שהיא צורך עליה פירש"י עליה היא או ירידה בתר דידיה אזלינן והוא היה עסוק בעליה או בתר שליבה אזלינן והעולה עליה היה דוחקה ומשפילה כלפי מטה. ובמ"ש הרי נגעת וכו' כתב רש"י הרי נגעת כאן בירידה שהיא צורך עליה והא רבינן לה לעיל לחיובא ורבינו מפרש איפכא דהא אייתינן לה לעיל לפיטורא:

וכן המתכוין לזרוק בצד זה והלכה לה לצד אחר וכו'. ברייתא כתבתיה בפרק זה.

ומה שכתב או שהיתה לו אבן מונחת בחיקו וכו'. סוף פרק כיצד הרגל.

ומ"ש וכן הסומא וכו'. פלוגתא דר' יהודה ור"מ במשנה פרק אלו הן הגולין ופסק כר"י ומפרש בגמרא טעמיה משום דכתיב בלא ראות פרט לסומא:

הלכה טו

ומ"ש היתה אבן בחיקו והכיר בה וכו'. ס"פ כיצד הרגל (דף כ"ו:):

נשמט הברזל מן העץ המתבקע וכו'. משנה פ"ב דמכות (דף ז':) נשמט הברזל מקתו [והרג] רבי אומר אינו גולה וחכ"א גולה מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכ"א אינו גולה ופירש"י מן העץ המתבקע יצא קיסם ונתז למרחוק והרג.

ומ"ש וכן הזורק אבן לתמר וכו'. שם (דף ה') אמר רב פפא דהוי מחלוקת רבי ורבנן דהא דמי למן העץ המתבקע ורבינו נראה שאינו מפרש כן אלא מן העץ המתבקע אנשמט ברזל דרישא קאי:

פרק ז

הלכה א

תלמיד שגלה לעיר מקלט וכו' וכן הרב שגלה וכו'. בפ' אלו הן הגולין (מכות דף י'):

הלכה ב
עבד שגלה לעיר מקלט וכו' אבל אשה שגלתה לערי מקלט וכו'. בסוף פ"ק דגיטין (דף י"ב):

הלכה ג
רוצח שנגמר דינו להגלותו וכו'. בפרק אלו הן הגולין (מכות דף י"א:) אמר אביי נקיטינן נגמר דינו ומת מוליכין עצמותיו לשם דכתיב לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן ואיזוהי ישיבה שהיא בארץ הוי אומר זו קבורה.
ומה שכתב ובעת שימות הכהן הגדול וכו' נראה לי דאכל רוצח קאי והוא שם תנא מת קודם שמת הכהן הגדול מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו דכתיב ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו אי זו היא ישיבה שהיא בארץ אחוזתו הוי אומר זו קבורה. ומצאתי מוגה בספרי רבינו ורוצח שמת בעיר מקלטו קוברים אותו שם ובעת שימות הכהן הגדול מוליכין עצמות הרוצח משם לקברי אבותיו ע"כ. והוא מבואר כמו שכתבתי:

הלכה ד
שאר הלוים השוכנים בערי מקלט וכו'. מימרא שם (דף י"ב):

הלכה ה
רוצח שהרג בשגגה וכן לוי שהרג במדינתו וכו'. משנה שם ע"ב.
ומה שכתב ואם הרג חוץ מערי הלוים וכו'. שם:

הלכה ו
עיר מקלט שרובה רצחנים וכו' וכן עיר שאין בה זקנים וכו'. שם (דף י':). וכתב הראב"ד עיר מקלט שיש בה רוצחים א"א שיש בה רוב רצחנים עכ"ל. ספר מוטעה נזדמן להראב"ד בדברי רבינו:

הלכה ז
רוצח שגלה לעיר מקלט וכו'. משנה שם (דף י"ב:):

הלכה ח
הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם וכו'. גם זה משנה שם (דף י"א:):

הלכה ט
אחד כהן גדול המשוח בשמן המשחה וכו'. גם זה משנה שם ע"א.
ומ"ש אבל משוח מלחמה אינו מחזיר. גם זה משנה שם ודלא כר' יהודה:

הלכה י
רוצח שנגמר דינו לגלות וכו' עד ואין יוצאין מעיר מקלט לעולם. גם זה משנה שם:

הלכה יא
נגמר דינו לגלות ואחר כך מת הכה"ג וגו' עד שנגמר דינו בפניו. גם זה משנה שם:

הלכה יב
נגמר דינו ונמצא הכהן הגדול בן גרושה או בן חלוצה וכו'. שם נגמר דינו ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר מתה כהונה וחד אמר בטלה כהונה לימא בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע קא מפלגי וכו' אליבא דרבי אליעזר כולי עלמא לא פליגי כי פליגי אליבא דרבי יהושע מאן דאמר מתה כרבי יהושע ומ"ד בטלה עד כאן לא אמר ר' יהושע התם דכתיב ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה וכו' אבל הכא אפי' ר' יהושע מודה. ופירש רש"י מתה כהונה הרי הוא כמת ואין הרוצח גולה. בטלה כהונה איגלאי מלתא למפרע שלא היה כהן גדול והוה ליה האי רוצח נגמר דינו בלא כ"ג ואינו חוזר לעולם וכו'. ופועל ידיו תרצה עבודותיו כשירות אבל לענין שאר דבריו אינו כהן. ופסק רבינו כמ"ד בטלה כהונה משום דבפ"ג דקדושין (דף ס"ו:) אמרינן דטעמא דרבי יהושע משום דכתיב ברך ה' חילו ואתי כמ"ד בטלה כהונה ועוד דהכי משתמע בירושלמי פרק ה' דתרומות:

הלכה יג
רוצח ששב לעירו וכו' ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו. זה נראה שהוא פשוט:

הלכה יד
ומה שכתב אע"פ שנתכפר אינו חוזר לשררה שהיה בה לעולם וכו'. משנה בס"פ אלו הן הגולין (מכות דף י"ג) וכרבי יהודה לגבי ר"מ:

הלכה טו
אף על פי שהחובל באביו ובאמו וכו' אינו חייב גלות וכו'. בסיפרי פרשת מסעי מכה נפש בשגגה אי מכה נפש שומע אני אף מכה אביו ואמו במשמע ת"ל רוצח הוא מכה נפש לא אמרתי אלא רוצח מכה נפש יצא המכה אביו ואמו שאינו גולה:

פרק ח

הלכה א
מצות עשה להפריש ערי מקלט וכו' ואין ערי מקלט נוהגת אלא בארץ ישראל. מפורש בכתוב פרשת מסעי את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ומה ששנינו בסיפרי אין לי אלא שקולטות בארץ כנען בחו"ל מנין ת"ל תהיינה

צ"ל דה"ק אין לי אלא שקולטות אלא לבני הארץ לבני חו"ל מנין א"נ חוץ לארץ קרי לעבר הירדן:

הלכה ג

אין אחת מערי מקלט קולטות עד שיובדלו כולן וכו'. משנה פ' אלו הן הגולין (מכות דף ט':).

ומ"ש ולמה הבדילן וכו'. שם:

הלכה ד

בימי מלך המשיח מוסיפין ג' אחרות וכו'. בירושלמי פרק הגולין (דף ל"ב.) ובספרי פרשת שופטים על פסוק ואם ירחיב ה' את גבולך וכו' ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה.

ומ"ש והיכן מוסיפין אותן בערי הקיני והקנזי והקדמוני:

הלכה ה

וחייבים ב"ד לכוין הדרכים לערי מקלט וכו'. זה פירוש מה שאמרו בספרי תכין לך הדרך תכוין לך סרטאות שיהיו מפולשות לתוכו:

ורוחב דרך ערי מקלט אין פחות מל"ב אמה. בפרק המוכר פירות (דף קע"ב) דרך הרבים ט"ז אמה דרך ערי מקלט ל"ב וכו'. מאי קרא תכין לך הדרך דרך הדרך:

ומקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים וכו'. פ' אלו הן הגולין (מכות דף י'):

הלכה ו

בט"ו באדר בכל שנה בית דין מוציאין שלוחין וכו' עד כאילו שפכו דמים. בפרק קמא דמועד קטן (דף ה'):

הלכה ז

וכן מושחין בין כל עיר ועיר וכו'. בפרק אלו הן הגולין (מכות דף ט':). וכתב הראב"ד וכן משוין. ואיני יודע מה מלמדנו:

הלכה ח

אין עושין אותן לא עיירות גדולות וכו' עד מצויה שם. גם זה שם (דף י') ופירש"י אין עושין אותן טירין קטנים לפי שאין מזונות מצויים שם ולא כרכים גדולים שהכל נקבצים שם תמיד ותהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב לו במקום שווקים שימצאו מזונות לקנות במקום אוכלוסים שיהיו כפרים וישוב סמוכים להם שלא יבואו גואל הדם מרובים על העיר בחיל:

הלכה ט

כל ערי הלוים קולטות עד אינן קולטות אלא לדעת. גם זה שם:

הלכה י

ורוצח הדר בעיר מקלט וכו'. משנה בסוף פ' אלו הן הגולין (מכות דף י"ג) מעלין היו שכר דברי ר' יהודה ר"מ אומר לא היו מעלין להן שכר ובגמרא אלא אמר רבא מחלוקת במ"ב דמר סבר ועליהם תתנו כי הנך לקליטה ומר סבר ועליהם תתנו כי הנך מה הנך לכל צרכיהם אף הני נמי לכל צרכיהם אבל בשש דברי הכל לא היו מעלין להם שכר ופירש"י לכם לרוצחים נאמר והיו לכם הערים למקלט וידוע דהלכה כר' יהודה:

הלכה יא

כל עיר הקולטת תחומה קולט כמוה. משנה שם:

אילן שהוא עומד בתוך תחום ערי מקלט וכו'. משנה שם (דף י"ב) אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה בתוך התחום הכל הולך אחר הנוף ואסיק רב אשי מאי אחר הנוף אף אחר הנוף ופירש"י דהיינו לומר דהיכא דעיקרו בחוץ ונופו בפנים שדי עיקרו בתר נופו לחומרא ולא תימא כדקאי קאי אבל היכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ שדי נופו בתר עיקרו ולא מצי קטיל בנופו ומשום דבכולי גמרא שדינן נוף בתר עיקר איצטריך הכא למימר דלענין מקלט זמנין דשדינן עיקר בתר נוף לחומרא עכ"ל. וכך הם דברי רבינו אבל קשה לן דהא לא אצטריך רב אשי לשנויי הכי אלא לרבי יהודה אבל לרבנן שפיר מיפרשא מתני' כפשטה שהכל הולך אחר הנוף כדמפרש טעמייהו בגמ' ערי מקלט בדירה תלה רחמנא בנופו מתדר ליה בעיקרו לא מיתדר ליה ופירש רש"י בדירה תלה רחמנא דכתיב כי בעיר מקלטו ישב ונופו ראוי לדירה יותר מעיקרו ולמה הניח רבנן ופסק כר' יהודה ושמא נקט להקל בדיני נפשות ואין זה כדאי וצ"ע:

ואע"פ שהתחום קולט אין הרוצח דר בו וכו'. .

פרק ט

הלכה א

הרוג שנמצא נופל לארץ וכו'. ויוצאים חמשה זקנים מב"ד שבירושלים. משנה בפרק ט' דסוטה (דף מ"ד:) שלשה מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאים רבי יהודה אומר חמשה שנאמר ויצאו זקניך ושופטיך זקניך שנים שופטיך שנים אין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד. ויש לתמוה למה פסק כר' יהודה אע"ג דבגמ' אמרינן דת"ק ר"ש מ"מ כיון

דסתם לן תנא כוותיה הכי הוה ליה למיפסק ואפשר דכיון דבפ"ק דסנהדרין (דף י"ד) שנויה במחלוקת הוה ליה סתם ואח"כ מחלוקת דבתרי סדרי יש סדר למשנה ואין הלכה כסתם והדרינן לכללין דר"ש ור' יהודה הלכה כר' יהודה.

ומ"ש ומודדין אל הערים. בספרי ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל מן החלל אל הערים ולא מן הערים אל החלל.

ומ"ש אפילו נמצא בצד עיר זו שהדבר ידוע בודאי שהיא הקרובה וכו'. שם שאפילו נמצא בעליל לעיר היו מודדין שמצוה לעסוק במדידה ופירש"י בעליל לעיר במגולה ופשוט שאין עיר קרובה כזו:

הלכה ב

ומה שכתב קוברין את הנהרג במקומו. פרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ה:) וסוף פרק מרובה (ב"ק דף פ"א:).

ומה שכתב וחוזרין זקני ירושלים למקומן. במשנה פרק ט' דסוטה נפטרו זקני ירושלים והלכו להן וזקני אותה העיר מביאים עגלת בקר ופירש רש"י נפטרו זקני ירושלים שאין עליהם אלא למדוד כדכתיב ויצאו זקניך ושופטיך ומדדו.

ומה שכתב משל אנשי אותה העיר. ומה שכתב ומורידין אותה אל נחל ששוטף בחזקה וזהו איתן האמור בתורה. שם במשנה איתן כמשמעו קשה ובגמרא (דף מ"ז) תנו רבנן מנין לאיתן שהוא קשה שנאמר איתן מושבך וכו' אחרים אומרים מנין לאיתן שהוא ישן שנאמר גוי איתן הוא גוי מעולם הוא ונראה דמשמע לרבינו דקשה היינו שהוא שוטף בחזקה ופסק כתנא קמא דאתי כסתם מתניתין. ודע ששם במשנה שנינו אף על פי שאינו איתן כשר ופירש"י דלא כתיב ביה עיכובא ולא נאמר אלא למצוה ולא ידעתי למה השמיטו רבינו:

הלכה ג

ומ"ש עורפין אותה שם בקופיץ מאחריה. שם במשנה פי' למה שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל.

ומ"ש של אותה עיר עם כל זקניה אפילו מאה וכו'. שם במשנה וזקני אותה העיר רוחצים במים במקום עריפתה ובגמרא (דף מ"ו:) ת"ר כל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל שאין ת"ל הערופה ומה ת"ל הערופה על מקום עריפתה של עגלה ושנינו בספרי וכל זקני העיר ההיא אפילו הם מאה:

ומ"ש ואומרים שם בתוך הנחל. בספרי יכול יעלו מן הנחל ויאמרו ת"ל בנחל שתהא ענייתן ואמירתן בנחל.

ומה שכתב בלשון הקדש. פרק אלו נאמרין (סוטה דף ל"ב) ופ' עגלה ערופה (סוטה דף מ"ד:) ופירש"י מה שהזקנים אומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל בלשון הקדש הוזקקו מן התורה לאמרה ובגמרא יליף לה מקרא:

ומ"ש כלומר שלא בא לידינו הנהרג הזה וכו'. שם במשנה ואומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על דעתנו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הם אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא [מזון לא ראינוהו והנחנוהו] בלא לויה.

ומ"ש הכהנים אומרים. שם במשנה וכן מפורש בדברי המתרגם פסוק כפר לעמך ישראל.

ומ"ש בלשון הקדש. נתבאר בסמוך.

ומ"ש שאומרים כפר לעמך ישראל לא זה בלבד צריכים לומר אלא כל המקרא אומרים עד בקרב עמך ישראל כמו שמפורש שם במשנה ורבינו רישא דקרא נקט.

ומ"ש והקב"ה מכפר על הדם שנאמר ונכפר להם הדם. שם במשנה ואינם צריכים לומר ונכפר להם הדם אלא רוח הקדש מבשרתן אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר לכם:

הלכה ד

כשמודדין מן החלל וכו'. פרק כיצד מעברין (דף ל"ה:) אמרינן אין מקדרין לא בערי מקלט ולא בעגלה ערופה מפני שהן של תורה ופירש רש"י בעגלה ערופה כשבא למדוד הערים שסביבות החלל לידע אי זו היא הקרובה מכולן [וטעמא] מפני שמדידתן של תורה הילכך לא משערינן בהו מידי אלא מודדין הרים וגאיות כקרקע חלקה:

ואין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין של כ"ג. משנה פרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ד:) אין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין ובגמרא (דף מ"ה:) משום דבעינן זקני העיר וליכא:

ואין מודדין לירושלים וכו'. משנה וגמ' שם:

הלכה ה

נמצא קרוב לירושלים וכו'. משנה שם (דף מ"ד:) נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עכו"ם או לעיר שאין בה ב"ד לא היו עורפין אין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד ובגמרא (דף מ"ה:) פשיטא כיון דתנא לעיר שאין בה ב"ד אנא ידענא דאין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד הא קמ"ל כדתניא מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה ב"ד ת"ל ולקחו זקני העיר ההיא מ"מ ופירש רש"י דהאי העיר יתירה הוא דמצי למכתב והיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת בקר. ועל

נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עכו"ם אמרינן בגמרא דכתיב כי ימצא פרט למצוי ומפרש רבינו שהוא מצוי שיהרגוהו עכו"ם וכן מפורש בירושלמי:

הלכה ו

אין העיר הקרובה מביאה וכו'. בסוף פ"ב דבתרא (דף כ"ג:) רוב וקרוב הולכים אחר הרוב ואע"ג דרובא דאורייתא וקורבה דאורייתא אפילו הכי רובא עדיף מתיב ר' זירא והיה העיר הקרובה אל החלל ואע"ג דאיכא אחריתי דנפישי מינה בדליכא וליזיל בתר רובא דעלמא ביושבת בין ההרים ופירש"י בין ההרים שאין דרך רוצחים לבא ממקומות אחרים לכאן עכ"ל. ויש לתמוה על רבינו למה לא כתב חילוק זה דיושבת בין ההרים ונ"ל לדחוק ולומר שסובר רבינו דקושיא דליזיל בתר רובא דעלמא לאו קושיא הוא דפשיטא דקרובה בעינן דהא בקרובה תלה רחמנא ואי הוה אזלינן בתר רובא דעלמא לעולם היו מודדין לעיר הגדולה שבעולם ומאי דא"ל ביושבת בין ההרים לפי דרכו השיבו אבל לקושטא דמילתא ליתיה:

הלכה ח

נמצא הנהרג מכוון בין שתי עיירות וכו'. בספ"ב דבכורות (דף י"ח) תנא נמצא מכוון בין שתי עיירות שתיהן מביאות שתי עגלות דברי ר"א וחכ"א יביאו עגלה אחת בשותפות ויתנו מאי קסברי רבנן אי קסברי אפשר לצמצם וקרובה ואפילו קרובות ליתי תרתי ואי קרובה ולא קרובות אפילו חדא לא לייתי אלא לאו שמע מינה קסברי רבנן אי אפשר לצמצם ואפילו בידי אדם ש"מ:

הלכה ט

מהיכן מודדין מחוטמו וכו'. משנה פרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ד:) מנין היו מודדין ר"א אומר מטיבורו ר"ע אומר מחוטמו ראב"י אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו ופסק כר"ע ויש לתמוה דהא קי"ל משנת ראב"י קב ונקי וצ"ל שסובר שלא נאמר כלל זה לדחות מאי דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו:

נמצא גופו במקום אחד וכו'. משנה שם נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי ר' אליעזר ר"ע אומר הגוף אצל הראש ובגמרא במאי קא מפלגי אי לימא לענין מדידה [קמיפלגי] הא מדקתני סיפא מנין היו מודדין מכלל דרישא לאו במדידה עסקינן אמר ר' יצחק במת מצוה קנה מקומו וכו' והיכא דנמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש [אצל הגוף] דברי ר"א ר"ע אומר הגוף אצל הראש וידוע דהלכה כר"ע:

הלכה י

נמצאו מתים רבים וכו'. . **נמצאו זה ע"ג זה מודדין מן העליון כמות שהן וכו'**. בר"פ עגלה ערופה (סוטה דף מ"ה) אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריה א"ל ההוא מרבנן [לאביי] שני חללים זה ע"ג זה מהיכן הוא מודד מין במינו הוי טמון ומין במינו לא הוי צף ומעליון מודד או דילמא מין במינו הוי צף ומין במינו לא הוי טמון ומתחתון מודד או דילמא מין במינו הוי טמון ומין במינו הוי צף ולא מתחתון [מודד] ולא מעליון מודד א"ל תניתוה עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו ע"ג חבירו ושכחו התחתון שכחה והעליון אינו שכחה ר"ש בן יהודה אומר משום (ר"ש) שניהם אינם שכחה התחתון מפני שהוא טמון והעליון מפני שהוא צף סברוה דהני תנאי כר' יהודה סבירא להו דאמר בשדה פרט לטמון וכו' לא אי כר' יהודה ס"ל דכ"ע מין במינו הוי טמון והכא בפלוגתא דר"י ורבנן קמפלגי דרבנן כרבנן ור"ש בן יהודה כר' יהודה. ופירש"י תניתוה לחדא מינייהו דפלוגתא היא בטמון אבל צף לא פשט ליה מינה דהא אוקימנא טעמא דעליון משום דאחזוק ביה וצף ולא ידעינן מאי הוי עלה עכ"ל. ומשמע דבעיא דטמון איפשיטא לסברת סברוה דלת"ק מין במינו לא הוי טמון ודחי ליה דאיפשט דלכ"ע מין במינו הוי טמון ורבינו נראה שפושט דמין במינו הוי טמון ויש לתמוה דהא מצי למימר כיון דלא איפשיטא מנין לו לפשוט כן ולכל זה נתכוון הראב"ד שכתב זה הפסק אינו מתברר מן הגמרא. ואפשר לומר שטעם רבינו משום דמלישנא דסברוה משמע דלא קאי האי סברא ומלישנא דאי כר"י ס"ל דכ"ע מין במינו הוי טמון ומדלא קאמר ליה בלשון דילמא משמע דקושטא דמילתא הכי הוא ובבעיא דצף נראה לדחוק ולומר דפשיטא לרבינו דלא מקרי צף משום דמתני' קתני צף על פני המים ומשמע דלא מיקרי צף אלא על פני המים דוקא ואע"ג דההוא מרבנן מיבעיא ליה בצף לא חש אביי למפשטה משום דמילתא דפשיטא היא ממתני' כדאמרן ואע"ג דבירושלמי פשט דאין מודדין מן התחתון משום שהוא טמון ולא מן העליון מפני שהוא צף פסק רבינו כדמשמע ליה מגמרא דידן וצ"ע:

הלכה יב

(**יא-יב**) **נאמר כי ימצא חלל לא חנוק ולא מפרפר וכו'**. פרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ה ע"ב) ופירש"י חלל לא מיקרי אלא בכלי ברזל כעין חרב.

ומ"ש באדמה לא טמון בגל וכו' עד על פני המים. משנה שם (דף מ"ד:):

לא נודע מי הכהו הא אם נודע לא היו עורפין אפילו ראה ההורג עד אחד. ברייתא שם (דף מ"ז:).

ומ"ש אפילו עבד או אשה או פסול לעדות בעבירה לא היו עורפין: ומ"ש לפיכך משרבו הרצחנין בגלוי בטלה עגלה ערופה. משנה ובריית שם:

הלכה יג

עד אחד אומר ראיתי את ההורג וכו' בד"א בשבאו שניהם כאחד וכו'. משנה שם עד אחד אומר ראיתי (את ההורג) ועד אומר לא ראית אשה אומרת ראיתי ואשה אומרת לא ראית היו עורפין עד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית היו עורפין שנים אומרים ראינו ועד אחד אומר להן לא ראיתם לא היו עורפין ובגמ' עד אחד אומר ראיתי את ההורג וכו' טעמא דמכחיש ליה הא לא מכחיש ליה עד אחד מהימן וכו' השתא דאמרת עד אחד מהימן אידך חד היכי מצי מכחיש ליה והאמר עולא כ"מ שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים אמר לך עולא תני לא היו עורפין וכן אמר רבי יצחק ור' חייא אמר תני [לא] היו עורפין וכו' ולר' חייא קשיא דעולא לא קשיא כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה ופירש"י (דף ל"א:) הרי כאן שנים הרי הוא כשנים כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה [מתני'] כשהעידו שניהם בתוך כדי דיבור דבטלו דבריו מיד דלא נתקיימה עדותן בבית דין והיכן האמינתו תורה כשנים כגון אם העיד עדותו ויצא דתו לא מצי חד לאכחושי עכ"ל. ופסק רבינו כר' חייא והטעם כתבתי בפ"א מהל' סוטה:

הלכה טז

(יד-טז) **ומ"ש באו שנים אחר שהעיד האחד וכו'.** נתבאר במשנה שכתבתי בסמוך. **ומ"ש אשה אומרת ראיתי את ההורג וכו' עד בין שבאו זו אחר זו.** נתבאר במשנה שכתבתי בסמוך וע"כ לא מפלגינן בין באו בבת אחת לבאו זה אחר זה אלא דוקא כשהעד הראשון הוא כשר ולאפוקי מהראב"ד שכתב אשה אומרת ראיתי וכו' עד זו אחר זו נראה מהגמ' שזה שיבוש דבזה אחר זה וכו'.

ומ"ש רבינו שנים אומרים ראינו וכו'. אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית וכו' בד"א בשהיו שלשתן כשרים או פסולים וכו'. שם (דף מ"ז:) תנן עד אחד אומר ראיתי את ההורג ושנים אומרים לא ראית וכו' היו עורפין הא חד וחד לא היו עורפין תיובתא דר' חייא ולטעמיך אימא סיפא שנים אומרים ראינו ועד אחד אומר לא ראיתם לא היו עורפין הא חד וחד היו עורפין אלא מתני' כולה בפסולי עדות וכדר' נחמיה דאמר כ"מ שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות וכו' ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי ופירש"י בזה כתבתי בפ"א מהלכות סוטה וממ"ש שם יתבארו דברי רבינו כאן. וכתב הראב"ד שנים אומרים

ראינו וכו' עד עורפין גם זה שיבוש עכ"ל. ותמיהא לי דהא דברי רבינו משנה שלימה הם והיאך כתב שהוא שיבוש ואפשר שטעמו משום דבגמ' מקשה מהאי בבא דמשמע מינה הא חד וחד היו עורפין ותיובתא דרבי חייא ואיצטריך לשנויי אלא כולה מתני' בפסולי עדות וכרבי נחמיה וא"כ לא היה לו לרבינו לכתוב בבא זו כי היכי דלא נידוק מינה הא חד וחד היו עורפין ותקשה לרבי חייא וי"ל דרבינו לא לדיוקא כתביה שאי אפשר למידק מינה הכי שהרי כתב בהדיא דעד אחד ועד אחד לא היו עורפין ואם תאמר משנה שאינה צריכה היא ויש לומר שרצה להעתיק המשנה כצורתה כיון שהיא גופה אמת בלא דיוק ואי אפשר לטעות לדייק בה ומפני שכתב ה"ז נאמן כשנים לענין זה רצה לכתוב דין השנים:

וכתב עוד הראב"ד שתי נשים או שנים פסולים אומרים וכו' עד עורפין גם זה שיבוש שלא אמרו אלא בדאתא עד אחד כשר מעיקרא וכו'. ואיני יורד לסוף דעתו של הראב"ד שהרי דברי רבינו מפורשים בגמרא דלילשנא בתרא שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי והיינו דאתא ע"א לבסוף ולא אמרו הלך אחר רוב דעות אלא בשכולם נשים או פסולים:

הלכה יז

ועל מ"ש רבינו ג' נשים או ג' פסולים וכו' כתב הראב"ד אפילו בזה אחר זה. ופשוט הוא בדברי רבינו שסתם ולא חילק:

פרק י

הלכה א

אין דין עגלה ערופה [נוהג] **אלא בארץ וכן בעבר הירדן**. בספרי סוף פרשת שופטים אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות עבר הירדן:

הלכה ב

עגלה ערופה בת שתי שנים וכו'. בריש מס' פרה וכחכמים:

ואין המומין פוסלין. משנה פ' עגלה ערופה (סוטה דף מ"ה).

ומ"ש ואעפ"כ אם היתה טרפה פסולה וכו'. ירושלמי שם אלא שמשמע שם שלפ"ז מחוסרת אבר פסולה ויש לתמוה למה השמיטו רבינו:

הלכה ג

כל העבודות פוסלות את העגלה וכו' עד אין פוסלין אלא עד שעת מלאכה. בפרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ו):

הלכה ד

כל מלאכה שהיא לצרכה וכו'. נלמד מדיני פרה השנויים בפ"ב ממס' פרה:

הלכה ה

אין עורפין את העגלה אלא ביום וכו' וכל היום כשר לעריפתה. משנה בפרק ב' דמגילה (דף כ' ע"ב):

ואין עורפין שתי עגלות כאחת וכו'. בפירקא קמא דסוטה (דף ח') ויהיב טעמא מפני שאין עושין מצות חבילות חבילות:

הלכה ו

עגלה ערופה אסורה בהנאה וכו'. משנה בפ' בתרא דע"ז (דף ע"ד):

ונקברת במקום עריפתה. בס"פ ב"ש (זבחים מ"ו):

ומשתרד לנחל תיאסר וכו'. בפרק בתרא דכריתות (דף כ"ד:) אתמר עגלה ערופה אימתי נאסרת רב המנונא אמר מחיים רבא אמר לאחר עריפה וכו' ולרב המנונא מאימתי אמר ר' ינאי גבול שמעתי בה ושכחתי ונסבין חבריא למימר ירידתה לנחל איתן אוסרתה וכו' אמר רבא מנא אמינא לה דתנן עגלה ערופה וכו' (אם נמצא ההורג) עד שלא נערפה תצא ותרעה בעדר ואי אמרת מחיים אמאי תצא ותרעה בעדר הא אתסרא לה מחיים תני עד שלא נראית לעריפה אימא סיפא משנערפה תקבר במקומה תני משנראית לעריפה א"כ אימא סיפא שעל הספק באה מתחלה כיפרה ספיקה והלכה לה ואם מחיים עדיין לא כיפרה ספיקה תנאי היא ופסק רבינו כרב המנונא משום דרבי ינאי וחברייא הכי ס"ל אבל קשה דלפ"ז הוה ליה לפסוק שאם נמצא ההורג אחר ירידתה לנחל אסורה בהנאה והוא פסק לקמן בסמוך שאם נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר. והרשב"א כתב שנשאל על זה והשיב היטבת לראות כי גם בעיני יפלא שהוא זיכה שטרא לבי תרי דפליגי בכריתות וטרחתי להעמיד דבריו ולא יכולתי אבל מה אעשה והראב"ד לא חלק עליו בזה כלום עכ"ל. וליישב דעת רבינו אפשר לומר שהוא סובר דהא דמקשה משנערפה העגלה תצא ותרעה בעדר לאו קושיא היא דאיכא למימר שאני עגלה דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה ואיגלאי מילתא דהקדש טעות הוה ואע"פ שהתוס' תירצו זה ואמרו דסברא היא דגמרי ומקדשי דלא מסקי אדעתייהו שימצא ההורג רבינו לא ניחא ליה בההוא תירוצא וסובר דגמ' לפום מאי דס"ד דגמר ומקדיש בכל גוונא אסיק מאי דאסיק דמתני' פליגא וסברה דאינה נאסרת מחיים ולא אמרינן דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה דלא מסקי אדעתייהו שימצא ההורג אבל לפום קושטא איכא למימר דמתני' נמי סברה דירידתה לנחל אוסרתה ואף על פי כן אם נמצא ההורג אפילו אחר

שהורידוה לנחל תצא ותרעה בעדר משום דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה שהרי דבר מצוי הוא שימצא ההורג וכל שכן לפי מה שפירשו קצת מפרשים שמתועלת המדידה והעניינים הנעשים במצוה שע"י כך הוא קרוב שיתגלה מי הוא ההורג דהא ודאי מעיקרא מסקי אדעתייהו שימצא ההורג ולא גמרי ומקדשי הילכך נקטינן דירידתה לנחל אוסרתה ונקטינן במתני' דנמצא ההורג עד שלא תערף העגלה תצא ותרעה בעדר משום דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה:

הלכה ז

נמצאו העדים זוממין וכו'. בפרק בתרא דכריתות שם (דף כ"ד) א"ר יהודה אמר רב מודים חכמים לר' מאיר באשם תלוי שהוזמו עדיו שיצא וירעה בעדר ויש ללמוד משם לעגלה ערופה:

הלכה ח

נמצא ההורג וכו' עד הרי זה יהרג. משנה פרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ז) ופירש"י כיפרה ספיקה היא עשתה את שלה ואם לא נמצא ההורג נתכפר מספק ולכשימצא נעשה ודאי ויהרג ומיהו באיסור הנאה קיימא דכפרה כתיב בה כקדשים:

הלכה ט

הנחל שנערפה בו אסור בזריעה ועבודה לעולם וכו' עד אינה אלא בגופה של קרקע. משנה ובברייתא שם (דף מ"ז:):

הלכה י

אנשי עיר קרובה שנתאחרו וכו'. בפ' בתרא דכריתות (דף כ"ו) אהא דאמר ר"א שאין יוה"כ מכפר אלא על חטא שאין מכיר בו אלא המקום פריך אלא מעתה עגלה ערופה שעבר עליה יוה"כ לא יביא שהרי אין מכיר אלא הקב"ה ושני ר"פ אמר קרא כפר לעמך ישראל וכו' ראויה כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים פירש רש"י על יוצאי מצרים דכתיב אשר פדית והרי כמה יה"כ עבר עליהם ועדיין הם צריכין לכפרה זו אם נמצא חלל ביניהם כדכתיב קרא:

פרק יא

הלכה א

מ"ע לעשות אדם מעקה לגגו וכו'. **ומ"ש והוא שיהיה בית דירה אבל בית האוצרות וכו'**. יש לתמוה על זה דהא תניא בסיפרי אין לי אלא בית מנין הבונה בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות ת"ל לא תשים דמים בביתך יכול אף בונה בית שער

אכסדרא ומרפסת ת"ל בית בית מיוחד שהוא בית דירה יצאו אלו שאינם בית דירה וכן כתבה ספר מצות גדול הרי דבית הבקר ובית האוצרות חייב והיאך פטר רבינו. ואפשר שטעמו משום דבפ"ק דיומא (דף י"א) לענין מזוזה אמרינן דהני תנאי היא ותנא בסיפרי סבר כמאן דמחייב ורבינו בהל' מזוזה פוסק כמאן דפטר:

וכל בית שאין בו ד"א על ד"א פטור מן המעקה. ברייתא בפ"ק דסוכה (דף ג':):

הלכה ב

בית של שני שותפין וכו'. שם בפ' ראשית הגז (חולין דף קל"ו) אהא דתניא בהמת השותפין חייבת בראשית הגז ור' אלעאי פוטר אמר רבא מודה ר' אלעאי בתרומה וכו' מעקה אע"ג דכתב רחמנא לגגך דידן אין דשותפות לא כתב רחמנא כי יפול הנופל ממנו אלא גגך למאי אתא למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות ופירש"י כי יפול הנופל כל שראוי ליפול הימנו ואפילו של שותפות. בתי כנסיות שאין חלק לאחד מהם בו שאף לבני עבר הים הוא ועוד שאינו בית דירה. ודע דאמרינן בגמ' בתר הכי א"ר ביבי בר אביי ליתנהו להני כללי דתניא בהמת השותפין חייבת בבכורה ור' אלעאי פוטר א"ר חנינא מסורא ליתנהו להני כללי דתניא בהמת השותפין חייבת במתנות ורבי אלעאי פוטר ופי' רש"י ליתנהו להני כללי דאמר רבא דמודה רבי אלעאי בכל הני דהא תניא דפליג ר' אלעאי בבכורה ולא מרבי לה מבקרכם וצאנכם עכ"ל. משמע שהוא מפרש דאכולהו מילי דלעיל קאי ומעקה מכללן וכ"כ סמ"ג שר' אלעאי פוטר בית דשותפין ממעקה וכתב ויכול להיות שאין הלכה כר' אלעאי אע"פ שהלכה כמותו בראשית הגז לענין פיטור חו"ל וכתב שזה טעמו של רבינו ואני אומר עוד שאפשר שרבינו מפרש דלא קאי ליתנהו להני כללי אלא לקצת דברים שאמר רבא ואין מעקה מכללן אלא אף ר' אלעאי מודה בו כדאמר רבא:

היתה רה"ר גבוה מגגו וכו'. בפ"ה דב"ק (דף נ"א) ממנו ולא לתוכו שאם היתה רה"ר גבוה מגגו י' טפחים ונפל ממנו לתוכו פטור שנאמר ממנו ולא לתוכו:

הלכה ג

גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים וכו'. בסיפרי כמה הוא מקום מעגלו שלשה טפחים בית דורסו עשרה ופירש ספר מצות גדול מעגלו גובהו בבור ג' טפחים ובבית גובהו עשרה. והראב"ד כתב על דברי רבינו גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים א"א דוקא ממקום דורסו והוא המקום הנמוך שבו אבל שאר צדדים ג' טפחים עכ"ל. נראה שהיה מפרש כן הברייתא הנזכרת ונראה לי שהטעם הוא שמאחר שמצד אחד הוא גבוה י' טפחים ע"י כך הוא נזהר משאר צדדין שאין גבהם אלא ג' טפחים:

וצריך להיות המחיצה חזקה וכו'. פשוט הוא:
כל המניח גגו בלא מעקה וכו'. בספרי ופשוט הוא:

הלכה ד

אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וכו'. בסיפרי אין לי אלא גג מנין לרבות בורות שיחין ומערות חריצין ונעיצין ת"ל לא תשים דמים בביתך:
חייב לעשות חוליא גבוה עשרה טפחים. מכאן נראה שלא היה מפרש רבינו מקום מעגלו כמו שפירש ספר מצות גדול:
וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות וכו'. בפ"ק דב"ק (דף ט"ו:) תניא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו שנאמר ולא תשים דמים בביתך:

הלכה ה

הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכו'. .

הלכה ו

ואלו הן לא יניח אדם פיו על הסילון וכו' ולא ישתה בלילה מן הנהרות וכו'. בפ"ק דע"ז (דף י"ב:):
ולא ישתה מים מגולים וכו'. .

הלכה ז

ואלו הם המשקים האסורים משום גילוי המים והיין והחלב. פרק ח' דתרומות.
ומ"ש ואפי' מזוג. פ"ב דע"ז (דף ל').
ומ"ש ואפי' התחיל טעמו להשתנות לחומץ. ג"ז שם.
ומ"ש והדבש והציר. בפרק אלו טריפות (חולין דף מ"ט:):

הלכה ח

ומ"ש השום שנתרסק. בפ"ק דביצה (דף ז':).
ומ"ש ואבטיח שנחתך ונתגלה אסור. בפרק ב' דע"ז (דף ל':).
ומ"ש יין מבושל ויין תוסס וכו'. שם.
ומ"ש ויין או מים וכו' כל זמן שההבל עולה מהן. ירושלמי בפרק ח' דתרומות.
ומה שכתב וכן משקין שהיה המשקה יורד מלמעלה לתוכן טיפה טיפה וכו'. בפ"ב דעבודה זרה (דף ל':):

הלכה ט

ומ"ש מי כבשים ומי שלקות ומי תורמוסין וכו'. [שם בירושלמי מי כבשים ומי שלקות ומי תורמוסין הרי אלו מותרין] מים שהדיח בהם כבשים ושלקין ותורמוסים הרי אלו אסורים ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשלא נשתנה טעמן שאם נשתנה טעמן היינו מי תורמוסין דשרו וכ"נ מתוספתא אלא שכתובה בחילוף.

ומ"ש וכן מים ששרה בהם פרישין וכו'. שם:

הלכה י

יין שנתחבר בו דברים חדים כפלפלים או דברים מרים וכו'. שם ובגמרא דידן בפרק ב' דעבודה זרה:

הלכה יא

כל המשקין האסורים משום גילוי וכו'. בפרק ב' דע"ז:

וכמה ישהו ויאסרו וכו'. משנה פרק ח' דתרומות ומייתי לה פירקא קמא דחולין (דף י'):

הלכה יב

שיעור המים שיאסרו אם נתגלו וכו'. משנה פרק שמיני דתרומות וכת"ק:

הלכה יג

מעיין המושך כל שהוא אין בו משום וכו'. ירושלמי פ"ח דתרומות:

לגין מגולה שהניחו וכו'. ירושלמי שם לגין שהניחו בשידה תיבה ומגדל שכחו וחזר ומצאו אסור בדק ואח"כ הניחו מותר.

ומ"ש או בתיק שלו או בבור וכו'. בתוספתא פ"ו.

ומ"ש ואם היה בהם נקב אסור כמה יהא בנקב וכו'. (שם) ובירושלמי פרק ח' דתרומות ומסיים בה עד שלא תכנס ראש אצבע קטנה של תינוק בן יומו ואיני יודע למה השמיטו רבינו וצ"ל דמדסתם של קטן משמע היותר קטן שבכולם היינו בן יומו:

הלכה יד

חבית שנתגלתה וכו'. שם ובגמרא דידן פ"ב דע"ז:

הלכה טו

ומ"ש ולא ישקה מהם לבהמתו וכו'. בפרק ב' דע"ז.

ומ"ש אבל משקה אותן לחתול מפרש בגמרא דה"מ לחתול שלו אבל לא לחתול של חבירו משום דאע"ג דלא ממית ליה ארס הנחש מכחיש ליה ואע"ג דהדר ברייא זימנין דבעי לזבוניה ומפסיד ליה מיניה ורבינו השמיט זה משום דהשתא אין דרך למכור חתול:

הלכה טז

עיסה שנילושה וכו'. בירושלמי פרק שמיני דתרומות מתיר רבי נחמיה ומשמע דתנא קמא אוסר.

ומה שכתב אפילו של תרומה תשרף. תוספתא פרק ו':

פרק יב

הלכה א

בהמה חיה או עוף שנשכן הנחש. משנה סוף פרק אלו טריפות (חולין דף נ"ח:).

ומה שכתב או שאכלו סם המות הממית האדם הרי אלו אסורים. שם בגמרא וכתב רבינו דהיינו דוקא קודם שישתנה בגופו כלומר שאם שהה עד שנשתנה בגופו שוב אינו מזיק.

ומה שכתב לפיכך בהמה חיה ועוף שנמצאו חתוכי רגלים וכו' עד הרי אלו מותרים. עובדא שם (דף נ"ט):

הלכה ב

וכן נקורי תאנים וכו'. משנה פרק ח' דתרומות.

ומ"ש ואפילו ראה צפור וכו'. פ"ק דחולין (דף ט'):

הלכה ג

ומ"ש תאנה או ענב וכו'. בפ"ב דע"ז (דף ל':) ופ"ח דתרומות בירושלמי:

הלכה ד

אסור לאדם ליתן מעות וכו'. בירושלמי פרק ח' דתרומות א"ר אמי צריכין למיחש למה דברייתא חששין אסור למיתן פריטין גו פומא תבשילא תותי ערסא פיסתא תחות שיחיא מיצנע סכינא גו פוגלא סכינא גו אתרוגא א"ר יוסי בר בון כל זיעא דנפקא מבר נש סם המות הוא חוץ מזיעת הפנים:

הלכה ה

וכתב הראב"ד וכן לא יתן אדם פס וכו'. א"א בירושלמי אסור למיתן פיסתא וכו'. **ועל מ"ש רבינו וכן לא יתן התבשיל תחת המטה** כתב א"א גם זה בירושלמי ומפרשין מפני רוח רעה.

ועל מ"ש וכן לא ינעוץ הסכין וכו'. כתב גם זה מפרשים משום בזוי שעושה מהם תיק לסכין עכ"ל. ואין הכרח לפירוש זה יותר מזה וירא שמים יצא את כולם:

הלכה ו

וכן אסור לעבור תחת קיר נטוי. בפ"ק דראש השנה (דף ט"ז:).

ומ"ש או ליכנס לחורבה. בפ"ק דברכות (דף ג'):

הלכה ח

(ז-ח) **וכן אסור ליהודי להתייחד עם העכו"ם וכו' עד אל אדוני שעירה**. בפרק ב' דעבודה זרה (דף כ"ה:):

הלכה ט

אסור ליקח רפואה מן העכו"ם וכו'. שם אמר ר"י וכו' ספק חי ספק מת אין מתרפאין מהם ודאי מת מתרפאין מהם הא איכא חיי שעה לחיי שעה לא חיישינן וכו' מיתיבי לא ישא ויתן אדם עם האפיקורוסים ואין מתרפאין מהם אפילו לחיי שעה וכו' שאני אפיקורסות דמשכא ואתי לממשך בתרייהו.

ומה שכתב ומותר ליקח רפואה מן העכו"ם לבהמה וכו'. משנה שם מתרפאין מהם [ובגמרא] ואיכא דאמרי וכו' אמר רבי יוחנן כל מכה של חלל אין מתרפאין מהם מאי בינייהו איכא בינייהו גב היד וגב הרגל דאמר רב אדא בר מתנא אמר רב גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל ומחללין עליהן את השבת ופסק רבינו כלישנא קמא להחמיר בסכנת נפשות וכ"ש דמסתבר טעמיה. ולזה נתכוון עוד במה

שכתב ואם היתה של סכנה אסור ליקח ממנו כלומר אפילו שהמכה מבחוץ אם היתה של סכנה כגון גב היד וגב הרגל אסור ליקח ממנו:

הלכה י

ומה שכתב ומותר לשאול לרופא עכו"ם וכו'. גם זה שם ומפרש טעמא דסבר דמשאיל לי משאיל לאיניש אחרינא ואתי ההוא גברא לאורועי נפשיה:

הלכה יא

ואסור להסתפר מהם. משנה שם וכחכמים ואמרינן בגמרא (דף כ"ט) שאם ישראל רואה במראה מותר להסתפר מהם אפי' ברה"י משום דע"י המראה מתחזי כאדם חשוב ומתייירא להורגו:

הלכה יד

(יב-יד) **אסור למכור כל כלי המלחמה וכו' עד לישראל שהוא לסטים**. בפירקא קמא דעבודה זרה (דף ט"ו:):

ומה שכתב וכן כל המכשיל עור וכו'.

הלכה טו

ואסור להשיא עצה טובה לעכו"ם או וכו'. בפרק קמא דבתרא (דף ד') וכשינויא בתרא דקאמר ואי בעית אימא שאני בית המקדש דאי לאו מלכותא לא מתבני:

פרק יג

הלכה א

מי שפגע וכו'. **ומה שכתב בין שהיה עליה יותר ממשאה**. בסוף פרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ב) במשנה רבי יוסי הגלילי אומר אם היה עליו יותר ממשאו אינו זקוק לו ומשמע דרבנן פליגי עליה ופסק כוותייהו:

הלכה ב

ומ"ש ולא יפרוק ויניחנו נבהל וילך אלא יקום עמו וכו'. שם בגמ':

הלכה ד

(ג-ד) **היה כהן וכו'**. שם משנה.

ומה שכתב וכן אם היה זקן שאין דרכו לטעון ולפרוק עד פורק וטוען עמו. גם זה שם:

הלכה ה

פרק וטען וחזרה ונפלה וכו'. משנה שם.

ומ"ש לפיכך צריך להדדות עמו עד פרסה. שם (דף ל"ג):

הלכה ו

מאימתי יתחייב לפרוק ולטעון עמו. ברייתא שם:

הלכה ז

מצוה לפרוק עמו בחנם וכו'. משנה וגמרא שם (דף ל"ב ל"ג) וכתנא קמא.

ומה שכתב וכן בשעה שמדדה עמו וכו'. מימרא שם:

הלכה ח

מצא בהמת חבירו רבוצה וכו'. נלמד ממה שיבא בסמוך אם היה זקן או חולה חייב וטעמא משום דהני כמאן דליתנהו דמי.

ומ"ש שאם היה בעל הבהמה שם והלך וישב לו וכו' עד חייב לטעון ולפרוק לבדו. משנה שם:

הלכה ט

בהמת העכו"ם וכו'. שם (דף ל"ב:) בהמת עכו"ם ומשוי ישראל וחדלת ואי אמרת צער ב"ח דאורייתא אמאי וחדלת עזוב תעזוב מ"מ לעולם צער ב"ח דאורייתא והתם בטעינה

א"ה אימא סיפא בהמת ישראל ומשוי עכו"ם עזוב תעזוב ואי בטעינה אמאי עזוב תעזוב משום צערא דישראל א"ה אפילו רישא נמי רישא בחמר עכו"ם סיפא בחמר ישראל מאי פסקא סתמא איניש בתר חמריה אזיל ואע"ג דבתר הכי אמרינן והא וחדלת ועזוב תעזוב בפריקה הוא דכתיבי אלא הא מני ר"י הגלילי היא דאמר צער ב"ח לאו דאורייתא מ"מ שמעינן ממאי דשקלינן וטרינן בה לדידן דקי"ל צער ב"ח דאורייתא והטעם משום דאמרינן שם בגמרא על רבנן ור"ש מדברי שניהם נלמוד צער ב"ח דאורייתא ואע"ג דמתיב עליה הא שני כל מאי דאותביה ואע"ג דר"י הגלילי פליג ואמר צער ב"ח לאו דאורייתא יחידאה הוא וכן פסקו הרי"ף והגאונים צער ב"ח דאורייתא והשתא מ"ש רבינו גבי בהמת העכו"ם אם היה העכו"ם מחמר אחר בהמתו אינו זקוק לה היינו דוקא לטעון אבל לפרוק חייב משום צער בעלי חיים דאורייתא וכדאוקימנא וכך מתפרשים דברי רבינו משום דמסיפא שכתב ואם לאו חייב לפרוק ולטעון דמשמע אבל ברישא אינו חייב בתרוייהו אלא בחדא דהיינו לטעון וסמך עוד על מ"ש בסוף הפרק הפוגע בשנים וכו' מצוה לפרוק בתחלה משום צער ב"ח ואין לומר דרבינו סבר דצער ב"ח דרבנן וכר"י הגלילי מכמה טעמי חדא דלא הוה ליה למיפסק כיחידאה ועוד דהא תנן דלר"י הגלילי אם היה עליו יותר ממשאו אינו זקוק לו ורבינו סתם ולא חילק בכך ועוד דתניא דלר"י הגלילי רובץ ולא רבצן רובץ ולא עומד תחת משאו ולא מפורק ורבינו לא חילק בכך הילכך ע"כ לומר שהוא פוסק כרבנן דצער ב"ח דאורייתא:

כתב הטור בסימן רע"ב על דברי רבינו ואין דבריו מובנים לי ברישא שהעכו"ם מחמר למה אין חייב לסייעו משום איבה וכי גרע מבהמה והמשא של עכו"ם וכן בסיפא בהמה של ישראל והמשא של עכו"ם למה לי משום ישראל תיפוק לי משום מצות פריקה כיון שהיא בהמת ישראל עכ"ל. וכתב על זה החכם המרשים דבריו מובנים דברישא כיון שמשוי של ישראל לא חיישינן לאיבה והיינו טעמא דמקשה בגמ' בהמת עכו"ם ומשוי ישראל אמאי וחדלת ול"ק ליה דילמא טעמא משום איבה אבל אם הישראל [שם] חייב אפי' לטעון ולא משום דין פריקה וטעינה דודאי תורה לא משתעי אלא בשהכל של ישראל אלא משום צערא דישראל חייב נמי משום צערא דבהמה והיינו טעמא דסיפא דכיון דאין הכל של ישראל אין כאן מצות פריקה וטעינה כלל ומשום צערא דישראל שייך אפילו בטעינה חייב דאילו בפריקה צערא דבהמה נמי איכא אי נמי נקט בסיפא טעמא דצערא דישראל משום טעינה לחוד דסליק מיניה עכ"ל. ואין דבריו מחוורים שכתב אבל אם הישראל שם חייב אפי' לטעון ולא משום דין פריקה וטעינה וכו' אלא

משום צערא דישראל וכו' ומנ"ל דחייב משום צערא דישראל אם לא שהתורה הזהירה על פריקה וטעינה:

ועל הטור יש לתמוה למה לא הקשה על הרישא דליחייב לפרוק משום צער בע"ח וזה בעצמו קשה גם על החכם המרשים שכתב דברישא כיון שהמשוי של ישראל לא חיישינן לאיבה והא בלא טעמא דאיבה קשה למה כתב ואינו זקוק לה דמשום צער בעלי חיים ליחייב מיהא לפרוק ול"נ דמעיקרא לק"מ דרבינו חיוב ופיטור מטעם טעינה ופריקה בלחוד אתא לאשמועינן דאילו חיובו משום איבה בסוף דבריו אשמעינן שכתב אינו חייב להטפל בו אלא משום איבה.

ומ"ש רבינו אבל בהמת העכו"ם ומשאו וכו'. שם:

הלכה יא

(**י-יא**) **חמרים שרגליו של אחד מהם רעועות וכו'**. תוספתא (פ"ב דב"ק) כתבוה הרי"ף והרא"ש ר"פ אחד דיני ממונות. וכתב הראב"ד חמרים שרגליו של אחד מהם רעועות וכו' פירוש אין חבריו רשאים לדרוס עליו וכו'. ותמיהא לי שיהיה להם רשות לדרוס על החמור שנפל שאפשר שימיתוהו בדריסתם ול"נ דה"פ שאינם רשאים ליילך להם ולהניחו כל זמן שלא נפל:

הלכה יב

ומה שכתב וכן שתי ספינות וכו'. ברייתא שם (סנהדרין דף ל"ב) ופירש רש"י קרובה לעירה:

הלכה יג

הפוגע בשנים וכו' עד כדי לכוף את יצרו הרע. בסוף פרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ב ל"ג):

הלכה יד

השונא שנאמר בתורה לא מאומות העולם הוא וכו'. שם (דף ל"ב:) ת"ש שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא אומות העולם ואי אמרת צער ב"ח דאורייתא מה לי שונא ישראל מה לי שונא אומות העולם מי סברת אשונא דקרא קאי אשונא דמתניתין קאי ופירוש רש"י שונא שאמרו קס"ד שונא שאמרו לשונא דקרא קאי דמשתעי בפריקה כי תראה חמור שונאך רובץ אשונא דמתני' קאי אהך מתניתא דלעיל דשונא לטעון הוא עכ"ל. והשתא יש לתמוה מאחר שרבינו פוסק דצער ב"ח דאורייתא על כרחך שונא שנאמר בתורה בין שונא ישראל בין שונא א"ה הוא וא"כ היאך כתב השונא שנאמר בתורה לא מא"ה הוא אלא מישראל ואפשר לדחוק ולפרש לשון רבינו דה"ק לא שונא אומות

העולם בלבד הוא אלא אף בשונא מישראל מיירי והקדים זה כדי לומר והיאך יהיה לישראל שונא מישראל ועוד י"ל דבפרק ע"פ (דף קי"ג:) על הא דקאמר שהרואה דבר ערוה בחבירו לא יעיד בו יחידי אמר רב מותר לשנאתו שנאמר כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו מאי שונא אילימא שונא עכו"ם והתניא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא א"ה אלא פשיטא שונא ישראל ומי שרי למסנייה והא כתיב לא תשנא את אחיך בלבבך וכו' אלא לאו כהאי גוונא וכו' הרי בהדיא דרב סבר דשונא דקרא בשונא ישראל ולא בשונא אומות העולם וא"ת א"כ הדרא קושיא לדוכתא אי אמרת צער ב"ח דאורייתא מה לי שונא ישראל ומה לי שונא א"ה י"ל דהוה מצי לשנויי ישראל בחנם עכו"ם בשכר כמ"ש התוס'. ועל מ"ש רבינו מצוה לטעון ולפרוק עמו איכא למידק דהא קרא דכי תראה חמור שונאך בפריקה מיירי כדכתיב רובץ תחת משאו ואילו קרא דטעינה דהיינו קרא דכתיב לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך דרמי טוענייהו באורחא משמע כדאמרינן בגמ' הא לא כתיב ביה שונא וי"ל דכיון דחזינן דלגבי פריקה השוה הכתוב שונא לאוהב אית לן למימר דה"ה לטעינה שהוא כאוהב:

סליקו להו הלכות רוצח ושמירת נפש בס"ד